Jak rozumět mediálním sdělením o migraci

Příručka pro středoškolské učitele

Tereza Freidingerová Markéta Žižková Masha Volynsky Illaria Belluci Kristýna Brožová Liudmila Kopecká

Podpořeno grantem z Ministerstva Kultury České republiky.

Vydal Program migrace, Člověk v tísni, o. p. s.
Praha, září 2015

Člověk v tísni, o.p.s.
Šafaříkova 635/24; 120 00 Praha 2
Česko
tel.: (+420) 222 350 809
web: http://www.clovekvtisni.cz/cs/migrace
e–mail: migrace@clovekvtisni.cz

Autoři:
Tereza Freidingerová
Markéta Žižková
Masha Volynsky
Illaria Belluci
Kristýna Brožová
Liudmila Kopecká

Graphic design:
Jiří Fogl

Ilustrace:
Filip Žižka

OBSAH

4 ÚVODEM

5 Proč jsme se rozhodli vytvořit příručku „Jak rozumět mediálním sdělením o migraci“?

5 Co je to příručka „Jak rozumět mediálním sdělením o migraci“ a pro koho je určená?

6 Jak daná příručka vznikala?

6 Projekt Media a migrace na středních školách

7 I. MIGRANTI VE SVĚTĚ A ČESKU

7 Mezinárodní migrace = novodobý fenomén?

11 Česko na migrační mapě světa

14 Asimilace převlečená za integraci?

16 II. MÝTY O MIGRACI

20 III. MEZINÁRODNÍ OCHRANA (AZYL)

20 Historie a smysl mezinárodní ochrany

20 Kdo jsou uprchlíci a jaká mají práva

21 Život uprchlíků v České republice

23 Aktuální situace

26 IV. MIGRACE A NOVINÁŘI

26 Proč psát o migraci?

26 Role novináře

27 Migrace se týká mnoha jiných témat

27 Agenda setting: o jakých tématech se píše?

29 Diskurs: Jak se o migraci píše?

34 Jak by se tedy mělo psát o migraci?

35 SLOVNÍK

40 POUŽITÉ A DOPORUČENÉ ZDROJE

ÚVODEM

- Každé třicáté druhé dítě narozené v českých porodnicích má jiné nežli české státní občanství.
- Každý padesát pátý žák na českých základních školách je cizincem.
- Každý dvacátý čtvrtý obyvatel Česka je držitelem zahraničního, nikoliv českého cestovního dokladu.
- Každý sedmý Pražan je cizinec.

Český statistický úřad, 2013

Od otevření československých hranic na přelomu let 1989 a 1990 se země, která po dlouhá staletí byla převážně místem, odkud lidé spíše utíkali, stala zemí, kterou stále více lidí z různých koutů světa volí za svůj nový, dočasný či trvalý domov. V dnešní době téměř každý český občan zná osobně alespoň jednoho cizince a téměř v každé základní škole jsou děti, které, ač často již narozené v Česku, mají rodiče různých kultur, vyznání a jazyků. Česká společnost může dnes, po více jak půlstoletí od židovského a romského holocaustu a následného vyhnání německé menšiny o sobě opět říci, že je společností multikulturní, multietnickou a s jistou nadsázkou i multilingvní.

Nicméně odráží novodobou etnickou, kulturní a jazykovou rozmanitost mediální obraz české společnosti? Setkáváme se s rozličnými přízvuky v radiovém a televizním vysílání? Jsou hosty dětských pořadů i děti různých etnik? Jsou pořady o kulturních a náboženských tradicích věnované i dalším než českým, resp. slovanským či křesťanským zvykům? Či zavádí cestopisné seriály po koutech českých zemí turisty i do míst, která jsou spojena s kulturou, gastronomií či náboženstvím jinonárodních, nově příchozích skupin? Spíše nikoliv, nebo pouze okrajově, jako ukázka exotiky v srdci Evropy.

Proč jsme se rozhodli vytvořit příručku „Jak rozumět mediálním sdělením o migraci“?

I přes přehlížení cizinců jako plnohodnotných členů české společnosti či jako potenciálních zákazníků tuzemských médií není český čtenář o témata spojená s kulturní, etnickou a jazykovou rozmanitostí zcela ochuzen. Nicméně z valné části je zpravodajství, které se dotýká cizích státních příslušníků žijících na území Česka, buď téměř výlučně negativní a bulvarizující, či poukazuje na cizince jako na neintegrální součást české společnosti.

Nešvarem nejenom tuzemských novinářů se navíc stal i specifický slovník užívající v souvislosti s migračními tématy velmi oblíbené vodní metafory proudů, toků, vln či záplav uprchlíků, migrantů, cizinců běženců nebo přistěhovalců. Populární povodňová (pohotovostní) přirovnání často odkazují k migraci jako k novodobému, nevídanému a bezprecedentnímu fenoménu, jako k něčemu, co dříve nebylo, a teď hrozí na každém rohu geografické i kulturní hranice Evropy. Hlavním motivem pro vznik této publikace proto bylo mnohdy podhodnocené nebo jednostranně orientované zpravodajství, které na téma migrace nahlíží buď z optiky *sekuritizace* (migrace jako bezpečnostní hrozba), *ekonomizace* (migrace jako finanční ztráta či benefit), *samaritánství* (migranti jako oběti, které potřebují pomoci), či jakési *exotizace* tématu (cizinci jako kousek exotiky v české kotlině). Navíc média stále nereflektují novou podobu české společnosti nejenom obsahem (zvolenými tématy), ale často ani organizačním zajištěním (multikulturní redakce atd.).

Velká část veřejnosti pohlíží na migraci a na migranty v České republice skrz mediální výstupy vytvořené novinaří, což často vede k tomu, že pak mají o daném tématu zkreslené (často negativní) představy. Vzdělávání a mediální gramotnost, ale může přispět k většímu pochopení migrace jako společenského fenoménu a celkové toleranci ve společnosti, neboť zrovna zkreslené zprávy o migraci mnohdy působí proti-integrační.

Cílem příručky „Jak rozumět mediálním sdělením o migraci“ je proto poskytnout podporu především středoškolským učitelům v rámci projektu „Media a migrace na středních školách“ a studentům a žakům středních škol, které se o dané téma zajímají.

Co je to příručka „Jak rozumět mediálním sdělením o migraci“ a pro koho je určená?

Příručka „Jak rozumět mediálním sdělením o migraci“ je určená především pro učitele středních škol a může být využívaná v rámci mediální nebo multikulturní výchovy na školách. Příručka obsahuje vedle zarámování Česka do globální mapy mezinárodní migrace i přehled základního migračního pojmosloví a jejich významů a diskusi mediálního diskurzu migračních témat v tuzemských médiích. V příručce se taký věnujeme tématu mezinárodní ochrany a uprchlictví, jelikož je to velice aktuálním jak společenským tak i mediálním tématem. V příručce mohou učitele dále najit praktické a interaktivní materiály na dané téma, které mohou být využívány ve výuce. Nedílnou součástí příručky je slovník migračních pojmů a přehled různých informačních portálu o migraci.

Jak daná příručka vznikala?

Příručka „Jak rozumět mediálním sdělením o migraci“ vznikla na základě Module Lecture Guide „Manuálu pro učitele žurnalistiky aneb jak psát o migraci“. Module Lecture Guide byl jedním z výstupů mezinárodního projektu Face 2 Face: facilitation dialogue between

migrants and European citizens, který realizoval Program migrace společnosti Člověk v tísni od ledna 2013 do června 2014 ve spolupráci se třemi evropskými partnerskými organizacemi – Cesvi (Itálie), Migrant Voice (Spojené království) a SOS Racismo (Španělsko).

Jak příručka tak i MLG staví především na zkušenostech Programu migrace, který se od roku 2002 zabývá medializací migračních témat, spoluprací s médii a realizací mediálních tréninků pro migranty a rozvojem jejich mediálních a komunikačních dovedností.

Projekt Media a migrace na středních školách

Migrace a integrace cizinců ve společnosti je čím dál tím víc aktuálnějším tématem a získává větší prostor a důležitost v mediích. Zároveň právě v tomto tématu dochází v rámci novinářského zpracování často k nedorozumění, zkreslení či škodlivé zkratce (vlivem jeho komplexnosti, chybějících kontaktů na migranty mezi novináři apod.) Důsledkem toho je pak převažující zkreslená (často negativní) představa veřejnosti o migraci jako společenském fenoménu a o cizincích žijících v České republice.

Cílem projektu „Media a migrace na středních školách“ je pomoci studentům středních škol osvojit si kritický přístup k médiím a jejich obsahu, pochopit mechanismy mediální práce a zároveň získat schopnost využívat média ke své potřebě a tvůrčím způsobem je zpracovávat. Sekundárním cílem projektu je přispět k většímu pochopení a toleranci ve společnosti a to s pomoci intenzivní spolupráci mezi vybranými školami, novináři, migranty a Programem migrace v rámci workshopů na školách, exkurze do českých médií a vytváření společných mediálních výstupů.

Projekt Media a migrace na středních školách je podporován Ministerstvem kultury České republiky.

I. MIGRANTI VE SVĚTĚ A ČESKU

Podle odhadů OSN žilo v roce 2013 mimo svou zemi původu 232 milionů lidí, což představuje okolo 3,2 % celkové populace světa. Toto číslo v absolutních hodnotách konstantně narůstá přímo úměrně růstu světové populace (v roce 1990 bylo na světě odhadem 154 milionů migrantů; v roce 2000 175 milionů migrantů). Nicméně v hodnotách relativních, tedy v poměru k celkové populaci, osciluje počet migrantů dlouhodobě okolo hranice 3 % (obr. 1). Pokud se tedy podíl migrantů na celkové populaci nemění, resp. zůstává velmi konstantní, proč se o migraci hovoří jako o novodobém fenoménu? V čem je migrace dnes a v minulosti jiná? A proč je téma migrace tak moc obestřeno mýty a stereotypy, které příliš nevycházejí z reálných základů?

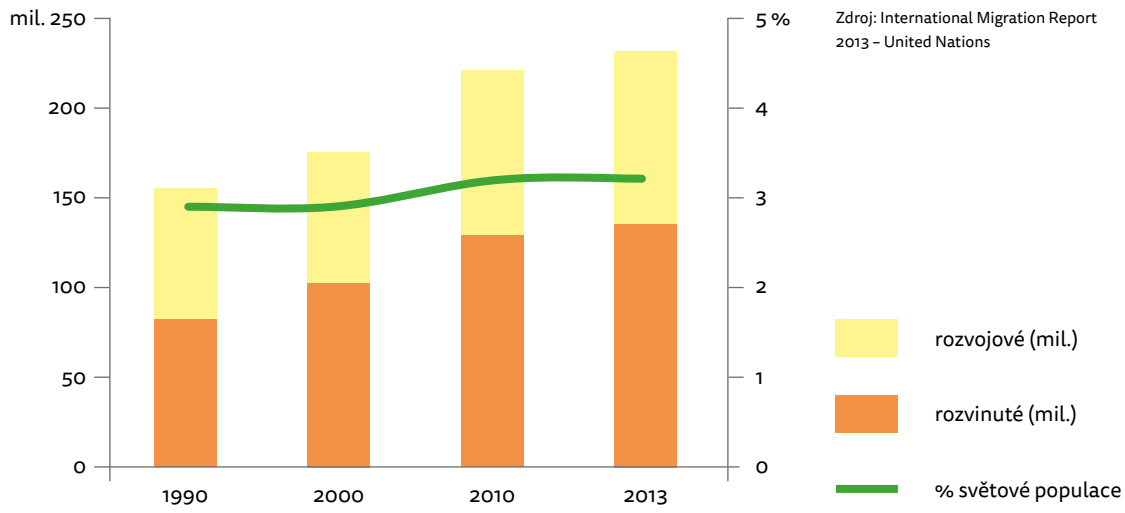

Obr. 1: Počet migrantů usídlených v rozvojových a rozvinutých zemích světa a podíl migrantů na celkové populaci světa v letech 1990, 2000, 2010 a 2013

Mezinárodní migrace = novodobý fenomén?

Dnes již kultovní kniha autorů Stephena Castlese a Marka Millera *The age of migration. International Population Movements in the Modern World*,[1] která poprvé vyšla v roce 1993 a v prosinci 2013 se dočkala svého pátého vydání, vnesla nejen do odborných migraciologických kruhů diskurs konce 20. století a počátku 21. jako „epochy migrace". Média tento diskurs téměř bez výhrad přejala a mezinárodní migraci nejednou spojila s přívlastky „nevídaná", „bezprecedentní" či „fenomén". Nicméně kontext a obsah, který za pojetím novodobé migrace jako fenoménu stojí, v mediálních výstupech často chybí.

Dle Castlese a Millera povaha soudobé epochy globální migrace začala na konci 80. a počátku 90. let minulého století jako odpověď na ekonomické, sociální a politické změny v post-moderní společnosti v období po ukončení studené války. Castles s Millerem zmiňují především pád SSSR a s ním spojené bipolární vidění světa, spojenců a nepřátel, ukončení apartheidu v JAR, válku v Perském zálivu, války, hladomory a krize procházející napříč celou Afrikou, rychlý ekonomický růst a rozvoj Asie, posun od diktátorských režimů k nestabilním a dluhy sužovaným demokraciím v Latinské Americe a rostoucí

1 Český překlad „Věk migrace: mezinárodní pohyby lidí v moderním světě"

význam ekonomické a politické integrace západní Evropy (Castles, Miller 1993: 2). Dle autorů měly všechny tyto události jednu věc společnou – byly spojené s masovými pohyby lidí. Nicméně, jak si ukážeme na následujících řádcích, migrace této doby není výjimečná jenom masovostí těchto pohybů. Jak autoři slavné knihy podotýkají, spíše nežli počty lidí v pohybu jsou daleko unikátnější a doposud nevídané okolnosti, za kterých migrace v současnosti probíhá, a kdo migruje.

K masovým přesunům lidí z jednoho konce světa na druhý docházelo i v minulosti. Dokonce se přesouvaly celé kmeny či národy a co do počtu lidí v pohybu k celkové populaci světa jsou dnešní čísla ve srovnání s některými obdobími lidské historie spíše úsměvná. Z hodin dějepisu známe putování Izraelitů z Egypta do země zaslíbené, století stěhování národů, válečné tahy Alexandra Velikého, mongolských hord nebo Maurů, konkvistadorské výpravy Evropanů do zemí Afriky, Asie a Ameriky či nechvalně známý atlantický obchod s otroky, kdy byly miliony Afričanů násilím přesunuty z jednoho kontinentu na druhý. Z novodobější historie to je např. vyhnání Arménů z Turecka nebo téměř exodus Evropanů do Nového světa, kdy např. Irsko v důsledku masového odchodu svých obyvatel, kteří utíkali před hladomorem, téměř zmizelo z mapy světa.

Ani při pohledu na historii českých zemí nemůžeme tvrdit, že současná pozice Česka na migrační mapě je nějak významná, či dokonce v celé své historii výjimečná. Pokud bychom šli do doby velmi pradávné, zjistili bychom, že česká kotlina byla v době ledové nejvýznamnějším západovýchodním průchozím koridorem mezi pevninským ledovcem, který zakrýval Evropu ze severu, a alpským, který ji oblíval z jihu, a s nadsázkou se dá říci, že film *Doba ledová* se odehrával právě u nás. Přes naše zamrzlé hory a pláně se tak „valily masy" všeho – lidí, zvířat i rostlin. Jak myslíte, že bychom jinak přišli k Věstonické venuši? Díky naší poloze nás v minulosti navštívil nejeden kmen, jak hlásá heslo *Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty*, i Praotec Čech byl migrant. Návštěva každého jednoho kmene vtiskla do naší historie hmatatelnou stopu a jednou z nejhlubších je asi ta po Keltech – keltská oppida, geografické názvy jako Jizera či Vltava, slunovraty a rovnodennosti nebo pálení čarodějnic neboli svátek Beltaine. Když nepočítáme četné válečné ataky na české země, které jsou svou podstatou také mezinárodní migrací, dá se říci, že migrace je této zemi vlastní jako pivo a de facto se promítá i do lidových pohádek, které jsou poutníky, krajánky, světáky či pocestnými doslova protkané. Celá naše novodobá historie je spjatá s útěky, odchody a návraty – od Jana Amose Komenského a odchodu dalších protestantů, přes osadníky a dělníky, kteří odcházeli v 19. století do carského Ruska, pohraničních oblastí Rakouska-Uherska (Rumunsko, Chorvatsko atd.) či Severní a Jižní Ameriky. Následné exody Židů a dalších perzekuovaných osob před a během druhé světové války, násilný odsun téměř 3 milionů českých Němců, příchod několika set tisíc vojáků varšavské smlouvy a v neposlední řadě útěk Čechů mezi lety 1948 a 1989. Po odchodech často následovaly i návraty a navrátivší se Češi si s sebou mnohdy přiváželi i své rodiny – jako např. první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, který do Československa pozval svou americkou manželku. Kdybychom měli jmenovat další významné migranty, kteří ovlivnili českou historii a společnost, neměli by určitě chybět slavní bratři ze Soluně Cyril a Metoděj, kteří do naší společnosti doslova introdukovali křesťanskou víru a zformovali náš životonázor na stovky let dopředu, dále francký kupec Sámo nebo Karel IV., který sám byl emigrantem.

Čím to tedy je, že migraci od přelomu 80. a 90. let 20. století vnímáme jako něco výjimečného, bezprecedentního, ačkoliv historie ukazuje, že svět zažil i větší přesuny?

Významný vliv na představu o migraci má naše myšlení, kdy a priori o lidech uvažujeme jako o „sedavcích", tzn. jako o lidech, kteří v zásadě nemigrují a primárně spíše usilují o to být usazení. Z této perspektivy, kdy je člověk vnímán jako tvor prvotně hnízdící, je migrace považovaná za něco výjimečného, hodného pozornosti, nebo dokonce podezřelého. Migrant je pak vnímán jako někdo, kdo má jet do světa na zkušenou, ale pak se rychle vrátit domů a tam se usadit. Nebo pokud se rozhodne usadit u nás, tak to má udělat co nejdříve, aby ideálně splynul se svým okolím.

Vliv na soudobý diskurz o migraci má také formování společnosti na principech národní pospolitosti, které začalo v období národního obrození od poloviny 19. století, ale také potřeba státní suverenity, která se projevila na přelomu 19. a 20. století v podobě zavedení cestovních dokladů, víz a kvót. Velikou moc mají zároveň i statistiky – na přelomu 19. a 20. století existovalo ve světě okolo 50 nezávislých států, dnes je toto číslo na čtyřnásobku. Jenom v Evropě od roku 1990 stoupl počet států z 34 na 46. Vedlejším produktem narůstajícího počtu států bylo mimo jiné i to, že ze dne na den stoupal počet cizinců pobývajících na území daného státu, aniž by kdokoliv přišel – což se mimochodem stalo i v případě Česka, na jehož území přes noc z 31. 12. 1992 na 1. 1. 1993 přibylo několik desítek tisíc cizinců – Slováků, kteří dodnes představují jednu z nejpočetnějších skupin cizinců v Česku. Práci se statistikami se budeme blíže věnovat v dalších kapitolách.

Nicméně nejzásadnější vliv mají strukturální změny postmoderní doby, které ovlivnily celý svět. Díky rozvoji dopravní infrastruktury, přenosu informací, ale zejména zboží, služeb a kapitálu došlo k propojení celého světa, ale i rozevření pomyslných nůžek mezi bohatými a chudými, mezi těmi, kteří mají přístup ke zdrojům, a těmi, kteří ho nemají. Ekonomický rozvoj se stal motorem migrace. Na jednu stranu zvýšil ekonomické důvody proč migrovat – motivace na straně firem podnikat náborové kampaně mezi dělníky v zahraničí, v zemích, kde jsou nižší platové poměry, a ty pak „dovážet" do továren v zemích ekonomicky silnějších. Na druhé straně potřeba lidí jít pracovat za hranice. Zároveň rozvoj zpřístupnil migraci širším skupinám lidí. Migrace sama o sobě je finančně, psychicky i sociálně velmi náročná, a proto jen zřídkakdy migrují ti nejchudší. Když odcházejí i nejchudší, tak zpravidla vnitrostátně nebo jako uprchlíci v době krize, a to do nejbližší bezpečné destinace.

Zejména pracovní náborové kampaně rozproudily migrační mosty mezi zeměmi cílovými a zeměmi zdrojovými. Jak náborové kampaně v poválečné Evropě, tak v USA tzv. *bracero program*, který trval od roku 1942 do konce 60. let dvacátého století, nastolily hlavní migrační směry mezi ekonomicky silnými regiony a jejich současnými významnými zdrojovými zeměmi (např. Německo – Turecko, USA – Mexiko). Pracovní agentury přivezly v poválečném období z nejbližších ekonomicky slabých zemí do zemí západní Evropy a USA desetitisíce dělníků za předpokladu, že se vrátí, až nebudou potřeba. Dnes již legendární věta švýcarského spisovatele Maxe Frishe: *„Pozvali jsme si pracovní síly a oni přišli lidé." (We asked for workers, but we got people instead.)* však výstižně demonstrovala, že tomu tak není a nikdy nebude. Naopak původně ekonomičtí migranti se nejenže nevraceli, ale naopak k sobě pozvali své rodiny. Má to svou logiku – po mnoha letech života v jiném prostředí se člověk mění a návrat domů už by byl opravdu návratem „domů" pouze na papíře.

Výraz „fenomén" užívaný ve spojitosti s migrací v poslední době navíc nabývá na ještě komplikovanějším významu a zamotává hlavu především těm, kteří věří v loajalitu k jednomu státu. Díky rozvoji a zpřístupnění internetu, komunikačních technologií a sociálních sítí pro stále více lidí na světě (na konci roku 2013 nejrozšířenější sociální

sít Facebook hlásila 1,2 mld. aktivních uživatelů), se z migrantů stávají tzv. transmigranti (Glick-Schiller, Szanton-Blanc 1994; Glick-Schiller, Basch, Szanton-Blanc 1995; a další), tzn. lidé, kteří žijí mezi dvěma a více prostory, mezi kterými se jednoduše pohybují jak ve fyzickém geografickém prostoru, tak ve virtuálním kyberprostoru, a se svými přáteli či známými, kteří jsou i tisíce kilometrů daleko, mohou být v kontaktu téměř na denní bázi. Navíc existuje i skupina migrantů, zejména vysoce kvalifikovaných inženýrů, manažerů či vysokoškolských studentů, kteří svůj pohyb v prostoru nepočítají na definitivní příchody a definitivní odchody, ale fluidně plují prostorem, napříč časovými pásmy, a jsou schopni zcela flexibilně se ze dne na den přesunout z jednoho konce planety na druhý, pokud to uznají za vhodné. Tito lidé se zpravidla pohybují na globálním pracovním trhu v jakési anglofonní pansvětové komunitě, a i když se přestěhují např. na rok dva do Prahy, zpravidla bývají tomuto společenství dalších expatů věrní, příliš se neintegrují do místních struktur a ani se neučí místnímu jazyku, protože vědí, že za pár let mohou být v Kuala Lumpur nebo Johannesburgu. Navíc zpravidla pracují v mezinárodních kolektivech, kde není nutné se učit kulturním specifikům práce dané země.

Masovost v novodobé migraci není tedy ani tolik dána počtem přesunutých lidí z jednoho místa na druhé, ale spíše faktem, že se možnost migrovat díky rozvoji infrastruktury a šíření informací rozšířila do všech koutů světa a stala se přístupnější daleko širšímu okruhu lidí. Vedle *globalizace* a *akcelerace* (rozšíření do všech regionů) se soudobá migrace také vyznačuje výraznou *diferenciací* důvodů migrace (jeden důvod se prolíná do druhého, např. ekonomický a sloučení rodiny), *feminizací* (stále více žen je v pohybu – zejména v souvislosti s trendem migrace za účelem sloučení rodiny, ale i např. z důvodu poptávky po pracovnících v domácnosti a pečovatelkách v rozvinutých zemích), *transnacionalizací* migrace, ale především *politizací* migrace, kdy se migrace dostává do roviny přetahování se pomyslných dobývaných (pevnost Evropa, americký sen atd.) a pomyslných dobývajících (zástupy migrantů, vlny uprchlíků) nebo do roviny pomyslného boje o vysoce kvalifikované pracovníky na mezinárodním trhu práce, a to vše v duchu boje za ekonomickou konkurenceschopnost (tzv. koncept *brain drain* a *brain gain*).

Cvičení 1:
Zakroužkujte, do jaké míry souhlasíte s následujícími výroky, a své postoje a názory diskutujte s kolegy.

	ne	spíše ne	napůl	spíše ano	ano
Člověk se dvěma státními občanstvími dokáže být loajální ke dvěma státům naráz.	1	2	3	4	5
Snem každého je žít v USA nebo v Evropské unii.	1	2	3	4	5
Migrace se dá kontrolovat a řídit a podle potřeby je možné otevírat či zavírat hranice.	1	2	3	4	5
Česko a Evropská unie jsou příliš liberální vůči migrantům a de facto sem může každý.	1	2	3	4	5
V Česku je příliš mnoho migrantů.	1	2	3	4	5

Diskusní otázky:

1) Vnímáte vy osobně člověka jako primárně tvora stěhovavého, nebo jako tvora hnízdícího?
2) Jak vaše vnímání podstaty člověka ovlivňuje vaše vnímání a hodnocení mezinárodní migrace?
3) Byl/a jste vy sám/sama někdy migrantem? Cítíte se jako člověk stěhovavý, nebo hnízdící?

Česko na migrační mapě světa

Je naše země zemí imigrační, emigrační nebo tranzitní? Kam ji na migrační mapu světa zařadit? Tuto otázku si pokládá stále více zemí, včetně Česka, a některé z nich mají s identifikací své role veliké problémy. Ukázkovým státem přístupu popírání bylo po dlouhé roky Německo, jehož politické špičky i přes statistické důkazy tvrdošíjně až do doby nedávno minulé tvrdily, že Německo imigrační zemí jednoduše není. Tento pohled na věc se pak promítal i do samotných imigračních, ale především integračních opatření, kterým nebyla věnována příliš veliká pozornost. Sebeidentifikace s novou rolí země navíc přinášela výzvu toho dokázat se oprostit od představy, že občanem může být pouze osoba stejného etnika, jako je majorita, která po dlouhá léta převládala jak v německém veřejném, tak samozřejmě i mediálním diskursu.

Jedním z praktických projevů tohoto náhledu na sebe sama byla i pravidla pro získávání občanství, v důsledku kterých ještě nedávno v Německu žila již třetí generace migrantů (zejména Turků), tzn. těch, kteří se narodili těm, co už se také sami narodili v Německu, která neměla německé státní občanství a tím byla de facto ve své rodné zemi výrazně znevýhodněna oproti svým „německy" německým vrstevníkům. Revoluce v myšlení nastala v lednu 2000, kdy vstoupil v účinnost nový zákon o státním občanství, který nahradil téměř sto let starou právní normu, na základě které bylo občanství nárokováno podle principu *ius sanguinis*, tedy po krvi. Od roku 2000 mají na občanství nárok i ti obyvatelé Německa, kteří se narodili v Německu již usazeným cizincům, ale tato osoba musí německé občanství přijmout nejpozději do věku 23 let a nesmí mít žádné jiné (až na výjimky, kdy to původní stát nedovoluje, jako je např. Maroko). Tento částečný *ius soli* princip (občanství po půdě – tedy kde se jedinec narodil) prolomil ledy a posunul pohled německé veřejnosti na imigranty, imigraci i vlastní německou společnost.

Podobným posunem nyní prochází i Česko. Od ledna 2014 poprvé od existence institutu občanství v českých zemích platí zákon, který umožňuje jednak dvojí občanství, ale především možnost získat občanství tzv. jednostranným prohlášením pro osoby, které přišly do deseti let věku a ještě jim nebylo 23 let. V praxi to znamená, že se takový obyvatel Česka dostaví na příslušný krajský úřad, požádá a do několika týdnů je občan. V jeho žádosti tedy není žádný prostor pro subjektivní úsudek úředníka, jak tomu je u druhého způsobu získání občanství, tzv. udělením. Nicméně opravdu odráží přijetí tohoto zákona završení sebeidentifikačního procesu Česka a opravdu se země tak vyrovnala se svou novou imigrační rolí?

Cvičení 2:
Samostatně odpovězte na následující otázky a pak diskutujte s ostatními.

1) Je podle vás Česko imigrační zemí?
2) Kdo podle vás by měl mít ze zákona nárok na státní občanství České republiky?
3) Na základě jakých kritérií byste udělovali cizincům občanství?
4) Kolik je v Česku cizinců?
5) Je to podle vás málo, akorát nebo hodně?
6) Kterých cizinců je v Česku nejvíce?
7) Na základě čeho odhadujete počty cizinců v Česku?

Ať už se Česko a jeho společnost se svou imigrační rolí již vyrovnalo či nikoliv, faktem zůstává, že imigrační zemí je. Tuto novou roli dokazují nejenom statistiky, ale i demografické chování samotných migrantů/cizinců. Od roku 1993 se počet cizinců v zemi zvýšil šestkrát – ze 70 tisíc na současných 441 tisíc (ČSÚ – cizinci) a cizinci dnes před-

stavují 4,1 % z celkové populace země. Navíc statistiky dokazují, že se většina cizinců, kteří v Česku žijí, zde již pevně usadila. Platnost tohoto tvrzení podtrhují jednak údaje o počtu cizinců s trvalým pobytem, ale i např. počet narozených dětí cizinců v českých porodnicích nebo počet dětí cizinců na českých základních a středních školách. V roce 2013 poprvé od vzniku institutu trvalého pobytu v roce 2000 pobývalo na území Česka více cizinců s povolením k trvalému pobytu než k některému z pobytů dlouhodobých – 54,1 % ku 45,9 % (ČSÚ). Počet narozených dětí cizinců v českých porodnicích vzrostl od roku 1995 z 667 dětí na 3 345 v roce 2013, což představuje nárůst z 3 % všech narozených dětí v Česku na tři. Úměrně k růstu celkového počtu cizinců roste i počet dětí cizinců v mateřských, základních, středních i na vysokých školách (tab. 1). Dnes žáci a studenti cizinci představují 4 % z celkového počtu ve všech kategoriích. Zejména rostoucí počet dětí mezi cizinci svědčí o rodinném způsobu života cizinců v Česku, ale především o volbě Česka za svůj domov, protože jakmile se dítě sžije s „novým" prostředím, pro rodiče (migranty tzv. první generace) se stává „návrat" domů méně a méně reálný. Tento trend je známý zejména u Vietnamců, z nichž většina dospělých uvádí, že by se ráda jednou vrátila do Vietnamu, ale teď nemůže, protože zde děti chodí do školy a jsou tu zvyklé, tak musí počkat, až dospějí a osamostatní se (Kušniráková, Plačková, Tran Vu 2013; Freidingerová 2014). Nicméně i pak se ukazuje, že návrat není zejména z důvodu příliš dlouhé doby v zahraničí možný, protože došlo jak k odcizení migranta od své země, ale i jeho země a její společnost se za dobu jeho nepřítomnosti výrazně proměnily.

	školní rok 2003/2002	školní rok 2013/2014
Mateřské školy	2 552	6 307
Základní školy	12 973	15 109
Střední školy	3 584	9 147
Vysoké školy	13 080	40 836

Zdroj: Český statistický úřad – cizinci (www.czso.cz)

Tab. 1: Počet žáků a studentů cizinců na českých školách ve školních letech 2002/2003 a 2013/2014

Statistické údaje Českého statistického úřadu, který je přebírá od dalších subjektů – zejména od služby cizinecké policie, je však nutné číst s vědomím, že se jedná pouze o počty registrovaných obyvatel České republiky, kteří mají status cizince. To znamená, že např. občané tzv. třetích zemí bez oprávnění k pobytu, ale i euroobčané, kteří se rozhodli se nezaregistrovat, v tomto údaji zahrnuti nejsou. Zároveň údaje o počtech cizinců nezohledňují počty všech imigrantů – na jednu stranu jsou mezi cizinci i osoby, které ze své podstaty migranty nejsou, protože se v Česku narodily, ale na druhou stranu data neobsahují údaje o těch cizincích-imigrantech, kteří už získali české státní občanství a automaticky z evidence cizinců vypadli. Proto je žádoucí na data poskytovaná ČSÚ nahlížet spíše než jako na tvrdé údaje jako na demonstraci určitého trendu. Tím je, že:

- počet cizinců na území Česka i přes mírné statistické poklesy v letech 2000 a 2008 stále konstantně narůstá;
- úměrně s rostoucím počtem cizinců narůstá i počet mladších 26 let a počet narozených dětí cizinců v českých porodnicích; to znamená, že zatímco v 90. letech minulého století byla většina cizinců v produktivním věku 20–40 let a většina z nich byla ekonomicky aktivní, dnes se cizinecké komunity v Česku věkově vnitřně výrazně diferencují a přibývá i těch, kteří nejsou ekonomicky aktivní (zejména děti, matky na rodičovské dovolené, ale i senioři);
- s diverzifikací komunity souvisí i diverzifikace důvodů k pobytu v Česku, které jsou nejenom ekonomické, ale i za účelem sloučení rodiny či studia; v současné době

v celé EU také dochází k nárůstu lidí, kteří do EU přichází za účelem dobrovolnické činnosti či stáže (např. projekty organizace AISEC);

- mezi nejpočetnější skupiny cizinců na území Česka dlouhodobě patří Ukrajinci (okolo 26 %), Slováci (20 %), Vietnamci (13 %), Rusové (8 %) a Poláci (4 %).

Ve srovnání s ostatními zeměmi Evropské unie je počet registrovaných cizinců na území Česka opravdu skromný a s 4,1 % podílu cizinců na celkové populaci se nacházíme spíše na chvostu evropského žebříčku. Navíc imigrace do Česka je v současnosti v důsledku krize velmi utlumena – je to dáno jednak rostoucí mírou nezaměstnanosti v zemi a ztíženými podmínkami uplatnění se na trhu práce nejenom pro cizince, ale i pro místní, ale zejména restriktivními opatřeními, která byla v souvislosti s krizí přijata klíčovými rezorty Ministerstvem vnitra a Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky. Na druhou stranu v době ekonomického růstu mezi lety 2000 a 2008 patřilo Česko k zemím s nejvyšší mírou imigrace v celé EU a v atraktivnosti zemí se řadilo na přední příčky. Opět je ale důležité všímat si toho, co stálo či stojí v pozadí nárůstu či útlumu zájmu o Česko, resp. míry imigrace.

Míra imigrace je významně ovlivňována zejména existencí migračních sítí, ale také institucionálním nastavením a proaktivními náborovými kampaněmi. Migrační sítě jsou typem sociálních sítí, které spojují lidi napříč prostorem, mezi zemí zdrojovou a cílovou, a jsou v zásadě dvojího typu – osobní a formální. Osobní představují kontakty, které má migrant s dalšími rodinnými příbuznými nebo přáteli, kteří mu pomáhají např. s migrací, usídlením apod. Formální sítě jsou pak reprezentovány zejména různými zprostředkovateli migrace, agenturami atd., které asistují migrantovi např. s vyřízením formality. Existence a kvalita těchto sítí pak zjednodušeně významně usměrňuje migraci – odkud kam se migruje, kdo migruje, jakých prostředků je využíváno (jaký typ povolení, účel atd.), ale také např. jaký typ ekonomické činnosti pak daný člověk v cílové zemi vykonává. Dalším efektem existence migračních sítí mezi místem zdrojovým a cílovým je např. i růst intenzity přímých spojů mezi těmito destinacemi, které pak dále usnadňují pokračující migraci mezi těmito místy. Toto je např. patrné u četnosti spojů mezi Českem a Zakarpatskou Ukrajinou, odkud do Česka přichází většina Ukrajinců, nebo mezi Prahou a Hanojí.

Migrace je ale také významně ovlivněna institucionálním nastavením. V době konjunktury do roku 2008 počet cizinců v Česku stoupal nejenom z důvodu ekonomických příležitostí, které Česko migrantům nabízelo, ale také z důvodu nastavení vízové procedury. V té době bylo např. možné podat žádost o dlouhodobém vízum či pobyt v zastoupení – agenturou, dnes je to možné pouze osobně a je nutný osobní pohovor. Významný vliv na míru imigrace má i další legislativní nastavení. Veliký vliv měl zejména nový zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. a novela tohoto zákona č. 436/2004 Sb., které umožnily zakládání agentur, jež mohou zprostředkovat práci za úplatu (Čižinský 2009). A neposlední řadě byl tedy nárůst vydaných dlouhodobých víz či povolení k dlouhodobému pobytu (zejména za účelem zaměstnání) dán právě aktivními náborovými kampaněmi přímo v zemích původu, které reagovaly na vše výše uvedené. Nábor probíhal zejména ve vzdálených zemích Mongolska a Vietnamu. Vlastnímu nárůstu cizinců se příliš mediální pozornosti nedostalo, na druhou stranu následné situace těchto pracovníků s příchodem ekonomické krize byla již bedlivě sledována – zejména v souvislosti s návratovými programy. Nicméně i tíživá situace většiny migrantů byla ve valné části zapříčiněna spíše legislativním nastavením nežli tím, že by o ně na pracovištích nebyl zájem nebo by pro ně nebyla práce.

Asimilace převlečená za integraci?

Ve svém úvodním slovu na konferenci *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika* konané ve dnech 30. 9. a 1. 10. 2013 v prostorách Senátu PČR vyjádřil předseda senátu Přemysl Sobotka obdiv nad schopností českých krajanů si i po dlouhá desetiletí života v zahraničí uchovat svůj jazyk a zvyky neboli schopnost odolat asimilaci: *„Před několika dny jsem se zúčastnil zahájení Mezinárodního krajanského festivalu, který prezentuje schopnost českých krajanských komunit ve světě, jež se vytvořily často dávno před roky 1968 či 1948, zachovat si svůj jazyk, kulturu, tradice a vztah ke staré vlasti“* (in Sobotka 2014:10). Tyto sympatie s českými krajany a jejich potomky, s jejich houževnatostí a odhodláním uchovat si češství, předávat dál tradici českých svátků, folkloru i patriotismu jsou vlastní velké části české populace a pohled na české krajany je mnohdy romantizující reminiscencí pojetí českého národa a národovosti. Tento obdiv, který je téměř v každém Čechovi z Česka, se promítá i do zájmu o krajany, o které se stará jednak vládní specializované pracoviště Ministerstva zahraničních věcí ČR pro krajanské záležitosti, ale i senátní Stálá komise pro krajany žijící v zahraničí. Vedle toho existuje např. i webový portál www.krajane.net, který provozuje Český rozhlas 7 – Radio Praha, dále jsou pořádané mezinárodní krajanské festivaly a český stát aktivně investuje čas, zájem i finance na podporu české kultury, jazyka a tradic v těchto komunitách. Že je vztah k českým krajanům opravdu nadstandardní, ukazují i události po anexi Krymu v zimě 2014 a následné nestabilní politické situaci na Ukrajině, kdy Česká republika zjednodušila vydávání krátkodobých víz pro Ukrajince s českým původem, jak o tom informoval iDnes.cz 22. dubna 2014.[2]

O čem tento vztah vlastně svědčí? A je stejnou měrou nahlíženo na cizince, kteří přicházejí do Česka? Dle výstupů výzkumů šetření *Naše společnost*[3] Centra pro výzkum veřej-

2 „Česká republika zjednodušila vydávání krátkodobých víz pro některé Ukrajince. Všichni žadatelé s českým původem, mladí do 26 let a důchodci nad 60 let už nemusí hradit poplatek za vyřízení víza. Podle mluvčí ministerstva zahraničí Johany Grohové se Ukrajinců s českými kořeny týkají i další vízové úlevy.“ Zdroj: http://zpravy.idnes.cz/nekteri-ukrajinci-ziskaji-snaz-viza-do-ceska-f3k-/domaci.aspx?c=A140422_084603_domaci_jpl

3 Šetření *Naše společnost* realizuje CVVM kontinuálně od roku 2000 a mimo jiné se v něm zaměřuje i na vztah Čechů k cizincům. Více na stránkách projektu: http://www.soc.cas.cz/projekt/nase-spolecnost-kontinualni-vyzkum-verejneho-mineni

ného mínění je zjevné, že ačkoliv Češi obdivují krajany a jejich schopnost kulturní rezistence, obdobné pochopení k cizincům již nesdílejí. Naopak více jak jedna třetina je přesvědčena, že cizinci se musí české kultuře přizpůsobit. Co to ale znamená přizpůsobit se? Nejčastěji je ve všeobecném diskursu, který se promítá i do rétoriky politiků i médií, užívá termínu ***integrace***, nicméně velmi často je myšlena ***asimilace.*** Jaký je rozdíl mezi těmito termíny a jejich koncepty? Zatímco termín *integrace* dle soudobého teoretického pojetí, jež je zakotveno v koncepčním materiálu České republiky *Aktualizované koncepci integrace cizinců – Společné soužití* z roku 2011, odkazuje k pluralitnímu pojetí společnosti a na přizpůsobení nahlíží jako na dvou- či vícestranný proces občanského zapojení především jedinců. To znamená, že by se měli v ideálním případě přizpůsobit jak minorita většině, tak majorita menšině. Na druhou stranu *asimilace* odkazuje k absolutnímu přizpůsobení minority většině, a to bez výjimky. Někdy v případě pojetí asimilace ale dochází k schizofrennímu postoji, kdy na jednu stranu je po „jiných" vyžadováno, aby se stali „stejnými", ale není jim to umožněno, protože „Vietnamec přeci nemůže být Čech, i kdyby se choval úplně stejně".

Problém nastává v momentě, kdy jsou integrační aktivity realizované v souladu s koncepčními dokumenty, tedy jako přizpůsobování se jeden druhému, a jsou nazývané jako integrační aktivity, ale zástupci majority si představují asimilaci, protože tak má přece integrace vypadat – přizpůsobit se novému prostředí. Pak nutně dochází ke vzteku a naštvání. Dá se říci, že česká společnost i média jsou do jisté míry velmi pokryteckým subjektem. Na jednu stranu chce asimilaci, ale bojí se tento termín používat, protože je to do jisté míry velmi politicky nekorektní slovo. K tomuto jevu dochází zejména v případě Romů.

Příklad asimilačního a integračního přístupu ke slavení svátků ve školách

Asimilace: Není respektována ani připouštěna jinakost, všichni musí povinně slavit Vánoce a Velikonoce tak, jak je to zvykem u majority. Jiné duchovní svátky nejsou reflektovány. Pokud žáci chtějí slavit své svátky, tak v soukromí.

Integrace: Diverzita je nejenom reflektována, ale dokonce i umožněna. Pokud děti např. pochází z kultury, kde se slaví nový lunární rok (Vietnam, Čína) nebo ramadán, pak škola sama aktivně takovým dětem nabídne několik dní volna, aby mohly svátky strávit v klidu v rodinném kruhu.

II. MÝTY O MIGRACI

Pojďme se nyní zamyslet nad tím, jak vnímá česká společnost migraci a migranty? Podle nejnovějších výzkumů agentury Median pro Českou televizi, prezentované v rámci pořadu Fokus Václava Moravce dne 3. 3. 2015 se ukazuje, že pro vnímání migrantů je zásadní jednak strach z neznámého a nedostatek osobní zkušenosti s lidmi z cizích kultur.

Pokud měli respondenti odpovědět na dotaz, jak se žije s cizinci v České republice, odpovědělo přes 45% dotazovaných, že jej považuje za problémové. Ovšem když se otázka ptala na soužití s cizinci v místě bydliště, za problémovou ji považovalo už jen 16 % dotázaných.

Výzkum se dále zaměřil na důvody, které vedou občany ČR k obavám z velkého množství cizinců. Více než 2/3 uvedli, že je to nevýhodné pro stát, tedy že cizinci málo přispívají na zdravotní a sociální pojištění. 2/3 se také obávají zhoršení bezpečnostní situace v ČR a 60% se obává, že jim migranti mohou brát práci.

Otestujte se, zda i vy podléháte nejčastějším mýtům vztahujícím se k tématu migrace:

Mýtus 1: Migrace je v ČR stále rostoucí problém

Kolik % z celkové populace představují cizinci?
a) 1,4%
b) 4,1%
c) 8,5%

Správná odpověď a vysvětlení:

Cizinci představují 4,1 % celkové populace, ke konci minulého roku bylo na území České republiky evidováno přes 441 536 cizinců

Od roku 2008 počet cizinců ze zemí mimo EU v ČR nepřibývá; naopak podle údajů České statistického úřadu počet cizinců původem mimo EU v ČR vytrvale klesá [300 000 cizinců v roce 2008; 275 000 cizinců v roce 2013]

Od roku 2008 přibývá počet cizinců ze zemí EU v ČR [140 000 cizinců v roce 2008; 180 000 cizinců v roce 2013]

Mýtus 2: Muslimové zaplaví ČR/Evropu

Kolik lidí žijících v ČR se v roce 2011 během sčítání lidu přihlásilo k islámu?
a) 3 000
b) 10 000
c) 50 000

Správná odpověď a vysvětlení:

Podle sčítání lidu z roku 2011 se k islámu přihlásilo pouze cca 3 tisíce osob.

V České republice tedy mnoho muslimů nežije a podle průzkumů jich ani v budoucnu mnoho přibývat nebude. Více informací o předpokládaném vývoji naleznete zde: http://www.datovazurnalistika.cz/kolik-bude-v-cesku-muslimu-za-15-let-porad-skoro-zadni/

Nicméně v zemích, kde je jich mnohem více, například v Německu nebo ve Francii panují o muslimských komunitách další mýty:

„Muslimové mají mnohem vyšší porodnost než domácí"

Francouzští a němečtí muslimové mají v průměru 2,2 dítěte na ženu (o 0,4 více než je národní průměr)

„Muslimové budou za několik desítek let tvořit většinu obyvatel v Evropě"

Dle prognóz se podíl muslimů na populaci v EU může do roku 2050 zvýšit ze současných 5 procent na 8 až 10 procent.

„Muslimové jsou více loajální zemím svých předků než zemím, ve kterých nyní žijí."

Např. 85 procent britských muslimů je pyšných na to, že jsou britskými občany, oproti 79 procentům ostatních Britů (dle statistik BBC)

„Muslimové nejsou spokojeni s platnými zákony dané země a chtějí zavést právo Šaría."

Více jak 90 procent muslimů je spokojeno s platnými zákony. Drtivá většina muslimských států, ze kterých tito muslimové přicházejí, právo šaría neuplatňuje.

Mýtus 3: Migranti přijíždějí, aby pobírali naše sociální dávky

Kolik % ze všech vyplacených sociálních dávek je vyplaceno cizincům?
a) 4%
b) 7%
c) 12%

Správná odpověď a vysvětlení:

Mnoho lidí věří, že migranti přicházejí do zemí EU proto, aby zde nepracovali a pouze pobírali sociální dávky. Mnoho migrantů, ale k sociálním dávkám vůbec nemá přístup.

Pouhá 4 % všech vyplacených dávek jsou vyplacená cizincům; polovinu z toho tvoří občané EU (1,7 % Slováci, 0,3 % Poláci).

Pouhých 1,6 % dávek v hmotné nouzi je vyplaceno cizincům; více jak polovinu z nich získávají občané EU (0,9 % Slováci, 0,1 % Poláci), na dávky v hmotné nouzi mohou dosáhnout i takové domácnosti, kde jsou dospělí zaměstnaní, ale mají velmi nízké příjmy, nejedná se tedy o dávku pro nezaměstnané, ale pro chudé. Na tuto dávku mají nárok cizinci i ze zemí mimo EU, ale pouze pokud mají povolení k trvalému pobytu.

Mýtus 4: Migranti nám kradou práci

Je podíl cizinců větší:
a) V regionech s vysokou nezaměstnaností?
b) V regionech s nízkou nezaměstnaností?

Správná odpověď a vysvětlení:

V regionech s nejvyšším počtem zahraničních pracovníků je zároveň vysoce podprůměrná míra nezaměstnanosti. V regionech, kde podíl cizinců na pracovní síle převyšuje 11% – tedy v Praze, Praze-Východ, Mladé Boleslavi a v Plzni – se nezaměstnanost v roce

2010 pohybovala mezi 4,1 a 6,4%. Naopak v městech s nejvyšší nezaměstnaností jako jsou Bruntál či Jeseník byl podíl zahraničních pracovníků jeden z nejnižších: 0,9%, respektive 1,2%. Z těchto konkrétních čísel je vidět, že pracovní migranti spíše trh doplňují a tím i obohacují, než že by byli konkurencí Čechům.

Z výzkumné studie o zaměstnanosti cizinců v ČR vyplývá, že cizinci jsou obsazována převážně volná místa nevyužitá či nevyužitelná domácími pracovníky, jejichž mobilita a adaptabilita je nižší. Navíc v ČR fungují právní mechanismy, které zajišťují, že jsou Češi a občané EU na trhu práce upřednostněni. Podle zákona o zaměstnanosti může úřad práce vydat cizinci ze třetí země pracovní povolení, pouze pokud se jedná o ohlášené volné pracovní místo, které nelze obsadit jinak.

Jak je to s podporou cizinců v nezaměstnanosti? Myslíte si, že mají všichni migranti automaticky nárok na pobírání podpory v nezaměstnanosti?

Nárok na podporu v nezaměstnanosti vzniká až na základě předchozího zaměstnání (alespoň 12 měsíců v průběhu posledních 2 let); nárok na něj nemají cizinci ze zemí mimo EU, kteří nemají trvalý pobyt (tj. ti, kteří do ČR přicházejí výhradě za prací)

Cizinci ze zemí mimo EU, kterým je vydáno pobytové a pracovní povolení, ale nemají trvalý pobyt, odvádí v ČR daně, platí zdravotní, sociální a důchodové pojištění, přesto:

nemohou v případě ztráty zaměstnání vstoupit do evidence uchazečů o zaměstnání a brát podporu v nezaměstnanosti v případě ztráty zaměstnání ztrácí nárok na zdravotní pojištění.

S ohledem na podmínky vyplácení důchodů (požadavek na minimální odpracovanou dobu a způsob započítávání odpracované doby ze zahraničí) dosáhne na jeho vyplacení jen minimu cizinců, čili odvedené důchodové pojištění stát získává jako bonus.

Mýtus 5: Migranti zvyšují kriminalitu.

Cizinci jaké národnosti nejčastěji páchají trestnou činnost na území ČR?
a) Ukrajinci
b) Vietnamci
c) Slováci

Správná odpověď a vysvětlení:

Nejvíce odsouzených osob je mezi Slováky (v roce 2012 bylo mezi odsouzenými 40 % Slováků, 16% Ukrajinců a 10% Vietnamců, zbylých 34% jsou odsouzení s ostatních států).

V roce 2013 dělalo Centrum pro výzkum veřejného mínění průzkum postojů většinové společnosti k migrantům a ukázalo se, že podle 67 procent Čechů mají migranti podíl na růstu zločinnosti. Data Policie ČR a Českého statistického úřadu ale tento pocit vyvracejí. Vývoj počtu cizinců v krajích ani celostátně nijak nekoreluje s kriminalitou na našem území, která se posledních deset let obecně snižuje, zatímco počet cizinců mírně stoupá.

Kriminalita cizinců dlouhodobě představuje 6,5 % z celkové kriminality.

Obr. 2: Vývoj počtu obviněných a odsouzených cizinců ve věznicích a vazebních věznicích v letech 1998–2012

III. MEZINÁRODNÍ OCHRANA (AZYL)

Historie a smysl mezinárodní ochrany

Migrace za lepší možností pracovního uplatnění nebo za lepšími životními podmínkami představuje migraci dobrovolnou a je také její nejčastější formou. S problematikou uprchlictví jsou ale svázány opačné atributy: jde o migraci nucenou, která je nejčastěji reakcí na aktuální dění v zemi původu. Důvody, které donutí člověka opustit svou zemi, mohou být politického, náboženského či etnického rázu, stejně jako mohou být příčinou přírodní katastrofy nebo válečný konflikt, v jejichž důsledku jsou obyvatelé přímo ohroženi na životech. Uprchlíci tedy tvoří specifickou skupinu mezi migranty.

Právo každého člověka na vyhledání útočiště před pronásledováním v jiných zemích a požívání azylu deklarovala již Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948. Z ní pak vzešla již právně závazná mezinárodní Úmluva OSN o právním postavení uprchlíků z roku 1951. Podle ní je uprchlíkem osoba, která má opodstatněný strach z pronásledování z důvodů rasových, náboženských, národnostních, dále z důvodů příslušnosti k určité sociální skupině či skupině s určitým politickým názorem, která se nalézá mimo zemi svého původu a nemůže nebo nechce se vrátit domů kvůli obavě z pronásledování. Uprchlíci mohou v cizí zemi získat azyl neboli mezinárodní ochranu. Na rozdíl od migrantů tedy uprchlíci nehledají v prvé řadě lepší podmínky k životu, ale bezpečí a ochranu. V praxi ovšem není vždy snadné ekonomické migranty od uprchlíků odlišit. Každou žádost o azyl proto příjmové země individuálně posuzují a prověřují.

Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky (UNHCR) se zabývá problematikou uprchlictví na celém světě. Vznikl po druhé světové válce, aby pomohl téměř 1,2 milionům evropským uprchlíkům, které válka vyhnala ze svých domovů. Původně měla po dokončení této práce zaniknout, ale ukázalo se, že problém uprchlictví nezmizel a péče o lidi prchající ze svých domovů je třeba i nadále. Na konci dvacátého století se válka vrátila i na evropský kontinent a UNHCR pomáhala velké vlně uprchlíků z válkou sužované bývalé Jugoslávie.

V současné době hovoří odborníci o jedné z největších uprchlických krizí od konce druhé světové války. Dle OSN v roce 2014 bylo na útěku kolem 59,5 miliónů lidí, z nichž je 13,9 miliónů nově na útěku (převážně Syřanů). Až 80 % z nich našlo útočiště ve své zemi původu. Ostatní překročili mezinárodní hranice, kde byli shledáni oprávněnými uprchlíky dle mezinárodního práva. Tito lidé byli nuceni opustit své domovy z důvodů ohrožení života či osobní svobody. Jen od ledna do dubna 2015 již bylo zdokumentováno přes 1700 lidí, kteří zahynuli ve Středozemním moři.

Kdo jsou uprchlíci a jaká mají práva

Přestože necelých 17 milionů uprchlíků představuje pouze asi sedm procent všech migrantů, jedná se o nejvyšší počet od II. světové války! Téměř 90 procent těchto osob, které se na základě ženevských konvencí snaží získat mezinárodní ochranu, přitom zůstává v méně rozvinutých zemích, které jsou v bezprostředním okolí konfliktů. Pouze přes deset procent z nich žije ve vyspělých západních zemích. Podívejte se na přehlednou infografiku: https://infogr.am/nucena_migrace-04

Žadatel o mezinárodní ochranu je člověk, který o sobě tvrdí, že je uprchlíkem a žádá o mezinárodní ochranu před pronásledováním nebo nebezpečím vážné újmy v zemi pů-

vodu. Každý uprchlík je nejprve žadatelem a ne každý bude nakonec uprchlíkem uznán. Běžně se také setkáte s termínem žadatel o azyl.

Uprchlík má svou přesnou definici dle Úmluvy o právním postavení uprchlíků, na které se domluvilo OSN. Jedná se o osobu, která se „nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti". Jinak řečeno uprchlík je člověk, který utíká ze své země, protože má strach z pronásledování nebo se cítí ohrožen na životě. Pokud je člověk uprchlíkem, měla by mu být automaticky zajištěna základní práva a mělo by být především vyloučeno jeho navrácení do země, kde mu hrozí nebezpečí (to je tzv. princip non refoulement = nevydání, jde o princip, který je zakotven v článku 33 Úmluvy).

Pod pojmem uprchlík si tedy nejčastěji představíme člověka, který utíká ze své rodné země do země jiné, ale lidé často vyhledají pomoc pouze na jiném místě ve své zemi. Jde o tzv. vnitřně přesídlené uprchlíky a UNHCR poskytuje také těmto zranitelným lidem právní ochranu a často pro ně také koordinuje materiální pomoc.

Cílem ochrany uprchlíků je najít trvalé řešení, které těmto lidem umožní začít znovu – v důstojných a bezpečných podmínkách. Možných způsobů je několik, nejběžnější je integrace v zemi azylu, pokud to podmínky dovolí, pak návrat zpět domů, a nebo tzv. přesídlení (resettelement) do jiné země.

Bohužel se často stává, že země kam se uprchlíkům podařilo utéct a kde podali žádost o azyl, je není schopná přijmout a udělit mezinárodní ochranu, případně zajistit důstojné podmínky k životu. V takových případech přichází v úvahu možnost přesídlení. Země, kam jsou takoví uprchlíci přesídleni, jim pak poskytuje plnohodnotnou právní i fyzickou ochranu včetně přístupu k občanským, sociálním a ekonomickým právům ve stejném rozsahu jako by byli občané dané země. Mezi největší příjemce přesídlených uprchlíků patří Spojené státy, Austrálie, Kanada a skandinávské státy. Bohužel je v současné době přesídlení umožněno jen asi jednomu procentu uprchlíků.

V roce 2009 bylo na základě dohody mezi Vládou ČR a Úřadem vysokého komisaře OSN pro uprchlíky úspěšně přesídleno do České republiky 40 uprchlíků původem z Barmy, kteří se ocitli v problematickém postavení v Thajsku nebo Malajsii, kam barmští uprchlíci většinou míří a často jim hrozí nucený návrat zpět do Barmy. V současné době probíhá přesídlení 15 syrských dětí a jejich rodin – dohromady cca 70 osob. Na začátku července 2015 vláda ČR také rozhodla, že Česká republika přijme během dvou let 1500 uprchlíků.

Život uprchlíků v České republice

Jak prožívají lidé nucení odejít ze své země původu svou těžkou životní situaci a co se s nimi děje, když přijdou do České republiky a požádají zde o azyl?

Chvíle, kdy se lidé rozhodnou odejít, je plná pocitů nejistoty a očekávání. Samotná cesta nebo přímo útěk je pak často spojený s traumatickými zážitky, často je čeká nelegální překračování hranic, spolupráce s převaděči, o kterých nikdy neví, zda jim mohou věřit. Můžete si sami vyzkoušet, jak byste vy sami utíkali ze Sýrie – a to prostřednictvím Syrian journey, hře, která je založena na reálných příbězích (aplikace je v angličtině na http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32057601). Na takovou cestu se lidé často vydají jen s nejnutnějšími věcmi, většinu majetku musí nechat doma. Elza z Čečenska říká: „My

čtyry měli jednu tašku, dvě děti, manžel, švagrová a já opravdu měli jsme takovou malinkou tašku."

Uprchlíci často dopředu ani nevědí, v jaké zemi nakonec skončí. O průběhu cesty do České republiky řekla Lena z Čečenska: „My jeli jako, zaplatili za cestu a jeli v tom autě do Německa, a když přijeli do Česka, nám řekli, to je Německo". Samotný příchod do nové země je provázen dezorientací, pocity nepochopení, antropologové hovoří o tzv. kulturním šoku. Žadatelé o azyl často ze všeho nejvíc postrádají právě informace a i díky tomu se mohou snadno stát obětí pašeráků lidí nebo jsou jinak zneužitelní, například na otrockou práci.

Než se z žadatele o azyl stane azylant, tedy někdo komu byl udělen azyl, čeká ho v České republice leckdy zdlouhavý proces. O udělení azylu rozhoduje odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR (OAMP). Délka procesu závisí zejména na tom, jak obtížné je pro žadatele prokázat, že má na azyl dle Úmluvy nárok. Například tzv. zjevně nedůvodné žádosti o azyl, kdy žadatel kupříkladu uvádí čistě ekonomické důvody, jsou rozhodovány ve zrychleném zřízení. Žadatel o azyl se proti zamítnutí azylu má právo odvolat a pak je samozřejmě celý proces o poznání delší.

Co všechno se odehrává v době od podání žádosti do rozhodnutí o její oprávněnosti? V první fázi azylového řízení je nucen pobývat v přijímacím středisku, kde musí setrvat až do skončení vstupní procedury, jejíž součástí je například komplexní zdravotní prohlídka nebo absolvování prvních pohovorů o důvodech své žádosti. Na něm samotném je, aby předložil důkazy o tom, že a jak byl pronásledován. V podstatě by tedy měl utíkat ze země a myslet přitom i na to, aby takové materiály měl sebou. Během celého procesu má žadatel nárok na tlumočníka. Všechny informace, které žadatel sdělí ministerstvu vnitra, jsou důvěrné, stejně tak i skutečnost, že dotyčný v České republice požádal o udělení mezinárodní ochrany, úřady v jeho zemi původu se to od českých nedozví.

Později se může žadatel rozhodnout, zda využije možnosti pobývat v pobytovém středisku nebo bude žít v soukromí. Uprchlíci, kteří již azyl získali a nemají ještě zajištěné vlastní bydlení, mohou dočasně zůstávat v azylových integračních střediscích.

Žadatele o mezinárodní ochranu nemohou v ČR podnikat, ale po 6 měsících od podání žádosti mohou začít pracovat. Do té doby ale žadatelé o azyl žijí v provizoriu a nejistotě. Nemohou-li pracovat a vydělávat si na živobytí, zůstávají v pobytovém středisku, na kterém jsou zcela závislí. Tento pocit závislosti je pro mnohé velmi psychicky náročný, v uprchlických táborech také často dochází k narušování tradičních rodinných rolí a kulturních vzorců (například muž nemůže živit svou rodinu). Pracovníci neziskových organizací pomáhající uprchlíkům vědomi si tohoto problému, se snaží v azylových střediscích vytvářet nabídku volnočasových aktivit, probíhají zde také kurzy českého jazyka, děti samozřejmě chodí do školy.

Po uplynutí 365 dnů od podání žádosti o mezinárodní ochranu pak žadatel o azyl získává stejná práva a povinnosti jako občan ČR vzhledem k zákoníku práce. Azylanti nemají volební právo a nemají možnost být zaměstnáni v institucích státní správy, které vyžadují české státní občanství. Azylant má podle zákona rovný přístup ke zdravotní péči a sociálnímu systému, na trh práce a ke vzdělávání jako běžný občan ČR.

I když si dnes při vyslovení pojmu uprchlík představíme nejspíš lidi plavící se z Afriky přes Středozemní moře nebo Syřany prchající před válkou, je dobré si uvědomit, v době před 30 lety bylo zdrojem uprchlíků i tehdejší Československo. Utíkali z něj lidé prchají-

cí před totalitou, lidé toužící po svobodě. Seznamte se s jedním takovým příběhem zde: http://www.goethe.de/ins/cz/prj/jug/the/wen/cs13475134.htm

Aktuální situace

Zajímají vás odpovědi na často kladené otázky v souvislosti se současnou uprchlickou krizí? Podívejte se na webové stránky Programu migrace společnosti v Člověk v tísni: Migrace: často kladené dotazy

Státy Evropské unie se zavázaly k vytvoření společného azylového systému, který by řešil azylovou problematiku na evropské úrovni v roce 1999. Klíčové je tzv. dublinské nařízení, které stanovuje, že žadatel o azyl o něj musí požádat v první zemi EU, do které vstoupil, což je také jeden z důvodů, proč je v Česku podáváno relativně málo žádostí o azyl, neboť jsme státem vnitrozemským. Směrnice o podmínkách pro přijímání dále vyjmenovává další podmínky pro přijímání žadatelů o azyl včetně ubytování, vzdělání a zdravotní péče. Směrnice o azylovém řízení zase stanovuje standardy průběhu azylového řízení. Evropská unie také zřídila fond pro uprchlíky, který poskytuje finanční podporu členským zemím, aby mohly efektivně provozovat své azylové systémy. Přesto jsou mezi jednotlivými státy značné rozdíly v přístupu k ochraně, šancím a míře udělování azylu.

Značná část uprchlíků, kteří následně žádají o azyl, přichází do zemí na jihu Evropy, zejména Itálie a Řecka, kam takřka denně připlouvají lodě s uprchlíky plavící se z Afriky přes Středozemní moře. V roce 2013 jich jen do Itálie připlulo přes 45 tisíc. Tyto plavby za lepším životem, ale bohužel nezřídka končí tragicky. Odhaduje se, že za posledních dvacet let se při pokusu načerno přeplout z Afriky do Evropy utopilo na 17 tisíc lidí.

Na svou plavbu za lepším životem vzpomínal i Bemnet z východoafrické Eritreje. Měl ohromné štěstí, neboť z 80 uprchlíků na palubě jich plavbu přežilo jen 5. Lodi došel uprostřed Středozemního moře benzin a trvalo 20 dní, než je zachránila loď maltské pobřežní stráže. Že se taková plavba hrůzy, kdy lidé trpí žízní a musí se dívat, jak jeden po druhém umírají, člověku musí podepsat na duši, je zřejmé. Bemnet měl nakonec štěstí i podruhé, protože se mu z Itálie podařilo dostat do Švýcarska, kde se mu dostalo péče psychiatra a později získal i azyl. Přestože jsou ve Švýcarsku v poslední době stále častěji slyšet hlasy, které volají po omezení přílivu migrantů a uprchlíků, je to stále země, kde je o azylanty dobře postaráno a mají šanci najít také práci.

V posledních letech připlouvalo do Evropy nejvíce lidí z Eritreje, Sýrie a Somálska. Ve všech těchto zemích jsou u moci velmi kruté režimy nebo je zde dlouhodobý válečný konflikt. V současné době přicházejí uprchlíci i z Libye, která se po svém rozpadu po pádu režimu Muammara Kaddáfího zmítá v chaosu. Přestože představitelé evropských států a zejména těch na jihu vyjadřují obavu z počtu uprchlíků, je třeba si uvědomit, že stále nejvíce uprchlíků přijímají okolní africké státy, podobně jako v případě Sýrie zase státy, které s ní sousedí.

Konflikt v Sýrii vyvolal jednu z největších humanitárních krizí současnosti, ze země uprchly přes 4 miliony lidí, z toho polovinu tvoří děti. 97% z nich našlo azyl v okolních zemích – Turecku, Libanonu a Jordánsku. Tam přišlo během dvou let půl milionu uprchlíků, pro tak malou zemi jako je šestimilionové Jordánsko je to enormní počet, je to jako by do Česka náhle přišel milion prchajících lidí ze sousedních zemí. Podívejte se, jak vypadá Jordánský uprchlický tábor Zaatari, vypadá doslova jako nově vznikající město.

Zdroj: Post refugee city. Autoři: Lukas Maximilian Hüller and Hannes Seebacher

O životě v Zaatarském uprchlickém táboře vypráví německý humanitární pracovník Killian: „Válka bude nejspíš dlouhá, desítky tisíc Syřanů zde budou nuceni žít roky. Je tedy třeba vybudovat infrastrukturu a nastolit řád. Do tábora má být zavedeno běžné vodovodní potrubí. Ale změnu nouzového tábora v uprchlické město nezajistí jen technické úpravy, různé čtvrti tábora dostanou vlastní samosprávu sestavenou přímo z řad uprchlíků, časem budou tito zástupci vybíráni ve volbách."

Problém syrských uprchlíků tkví na rozdíl třeba od těch afrických i v tom, že zažili opravdu hluboký pád. Před válkou většina z nich nežila v bídě, měli svůj zajištěný život a nyní musí přežívat ve velmi těžkých podmínkách. Nicméně syrští uprchlíci si postupně zvykají a mnozí se pokouší začít nový život. Jordánský novinář Ramsey o nich říká: „Jsou podnikavější než my a velmi pracovití. Jordánsko uprchlickou krizi zvládne a možná na ní ještě vydělá, podobně jako tomu bylo dříve s palestinskými uprchlíky. Jejich uprchlické tábory se změnily v městské čtvrti se zděnými domky, založili ochody a malé firmy a dnes vytváří podstatnou část jordánské ekonomiky".

Přestože někteří Jordánci, podobně jako Ramsey věří, že uprchlickou krizi zvládnou, je volání o pomoc nejen ze strany Jordánska, ale i Turecka a Libanonu ve snaze o pomoc s uprchlíky jistě oprávněná. V kontextu takto enormního počtu uprchlíků je 1500 osob, kterým se po vleklých debatách nakonec rozhodla Česká republika poskytnut azyl vlastně celkem nepatrné číslo. Česká vláda, zároveň volí i jiné formy pomoci (finanční pomoc ve výši 100 milionů korun směřující přímo do uprchlických táborů).

Uprchlíci nacházejí v různých státech EU odlišné podmínky k životu, což je značně problematické. Například právě v Itálii je pro ně velmi obtížné najít práci, ovšem odejít za prací do jiné země je podle azylových pravidel nemožné, musí totiž zůstat tam, kam dorazili v rámci EU nejdříve. Tam musí požádat o azyl, a pokud jej dostanou, platí jejich povolení k pobytu jen v té zemi, kde získali azyl. Pokud se pokusí odejít do jiné evropské země, hrozí, že budou vráceni zpět. Když Bemnet vzpomíná na svůj bídný život v italském squa-

tu, říká, že se téměř každý snažil dostat dále na sever Evropy, do Nizozemska, Německa nebo Skandinávie, kde je nejen snazší práci najít, ale kde se státy snaží příchozím také pomoci v praktických věcech, jako je bydlení, jazykové kurzy i zasvěcení do fungování místní správy a úřadů. V tomto smyslu mnozí odborníci upozorňují, že EU by se měla chovat k uprchlíkům jako Spojené státy, tedy jako jednotný stát. Tam, když v rámci přesidlovacích programů přijdou uprchlíci, dostanou možnost sami si zvolit stát, kde chtějí začít nový život. Jdou nejčasněji tam, kde již mají příbuzné či známé, kteří jim zpočátku pomohou, což zásadním způsobem zlepšuje šanci na úspěšnou integraci. Evropské státy se ale na takovém systému zatím nejsou schopné domluvit, stejně jako se brání například návrhům na liberálnější azylový systém, důvodem je zejména fakt, že veřejnost je často proti příchodu dalších cizinců a pro politiky je z pochopitelných důvodů veřejné mínění důležité.

Nepopiratelnou pravdou ovšem zároveň zůstává fakt, že se příliv uprchlíků od severoafrických břehů mezi lety 2013 a 2014 zvětšil čtyřnásobně na přibližně čtvrt milionu. Tento fakt spolu s další velkou tragédií ve Středozemním moři, při které utonulo v dubnu 2015 na 900 lidí, přiměla státy Evropské unie svolat mimořádný summit šéfů evropských vlád. Současná situace dopadá nepoměrně jinak na země, ležící na hranicích Unie jako je Itálie a Řecko, případně země nejčastěji uprchlíky vyhledávané, což je v pravé řadě Německo a Švédsko. Jiné členské země, mezi nimi i Česká republika zvýšený počet žádostí o azyl zatím nezaznamenala. Právě tyto země, kterých se problém fakticky tolik netýká, o změně tzv. dubinského systému ani o kvótách, podle kterých by se spravedlivěji rozdělovali příchozí uprchlíci, nechtějí příliš slyšet. Výsledkem jednání tak bylo rozhodnutí soustředit se především na boj s převaděčskými mafiemi a zvýšit počet lodí a letadel vyhledávajících ve Středozemním moři čluny v nesnázích.

Odkazy:

UNHCR, Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.

IV. MIGRACE A NOVINÁŘI

Proč psát o migraci?

Odpověď na tuto otázku se bude bezpochyby u každého novináře lišit. Pro někoho může být migrace osobním tématem, které nějakým způsobem ovlivnilo jeho život nebo práci. Zároveň se migrace stává důležitým a relativně kontroverzním celospolečenským tématem i v Česku. V některých částech světa se tak stalo již dávno. V zemích s vyšším počtem imigrantů a delší zkušeností s migrací obecně je migrace tématem důležitých politických diskusí a má přímý vliv na výsledky voleb nebo veřejnou podporu politických stran. Migrace se ukázala jako velké politické téma i v posledních volbách do Evropského parlamentu, které se konaly na konci května 2014. V zemích jako Francie nebo Velká Británie drtivě zvítězily strany s jasně protiimigračním programem, které vyzývají k velkému omezení, nebo dokonce zastavení migrace. Otázce cizinců se věnovaly i některé české politické strany. Často ale docházelo spíše ke zneužití tématu než k jeho objektivní diskusi.

Jak jsme již zmínili v předchozích kapitolách, také Česká republika zažila v posledních zhruba 15 letech nárůst imigrace. Za tuto dobu se počet cizích státních příslušníků pobývajících v Česku zvýšil více než 6 krát. Dnes tvoří migranti (bez českého státního občanství) zhruba 4,1 % z celkové populace. Toto číslo je velmi blízko evropskému průměru a znamená to, že musíme Česko považovat za zemi přijímající.

Role novináře

V praxi to znamená, že roste nejenom „fenomén migrace“ v Česku, ale také počet lidí původem z různých zemí, kteří se stávají součástí majoritní populace. Zvyšuje se rozmanitost kultury a prostředí, ale narůstají zároveň i obavy některých obyvatel Česka o stabilitu společnosti. Pro mnoho Čechů jsou otázky spojené s migrací stále matoucí, jejich názory jsou pak ve výsledku rozpačité. Například každoroční průzkum veřejného mínění CVVM[4] už mnoho let po sobě ukazuje, že jenom 20 % Čechů považuje migranty žijící v jejich okolí za problém, přesto kolem 60 % považuje přítomnost migrantů v Česku obecně za problematickou.

Podobně jako u jiných témat, se kterými nemají konzumenti médií přímou zkušenost, i u migrace může role novináře spočívat v tom, že tento jev vysvětluje a ukazuje nedostupný svět, který může vzbuzovat obavy. Zároveň novináři nesmí zapomínat, že migranti můžou být také konzumenty jejich výstupů, ne pouze jejich tématem. Je velmi pravděpodobné, že v následujících letech téma imigrace do Česka a migrantů dlouhodobě žijících v této zemi zaujme větší procento lidí v této zemi a zároveň i politiky. Proto je důležité, aby lidé věděli více o realitě života migrantů a pojmech s tím spojených a byli schopni otázky spojené s migrací objektivně diskutovat.

4 *Názory občanů na přínos cizinců pro ČR – březen 2013* Zdroj: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6992/f3/ov130422.pdf

Migrace se týká mnoha jiných témat

Možná ze všeho nejdůležitější důvod, proč by se novináři měli zajímat o migraci, je to, že toto téma je spojené se zásadními tématy naší společnosti:

- mezinárodní politika Česka, především obchodní vztahy
- pracovní trh
- sociální politika a vztah státu k menšinám
- pracovněprávní situace zaměstnanců a korupce na úrovni zaměstnavatelů
- extremismus a xenofobie

V následujících kapitolách se budeme blíže věnovat výběru témat a migračnímu diskurzu, už na tomto místě je ale nutné zmínit, že novináři by se měli vyvarovat dvou protipólů. Prvním je zcela negativní referování o migrantech, druhým tendence být jen pozitivní. Jako u všech jiných témat, která novináři zpracovávají, je potřeba dbát na vyváženost.

Cvičení 3:

Téma migrace se pohybuje na rozmezí dvou rubrik – domácího a zahraničního zpravodajství.

1) Představte si, že pracujete v médiu, které má vedle standardního rozdělení domácí a zahraniční rubriky také rubriku migrace, která by byla na jejich pomezí. Jste na redakční poradě a máte editorovi navrhnout tři témata do rubriky „Migrace". Která by to byla?
2) Pokuste se navržená témata rozdělit do klasických rubrik – domácí a zahraniční. Diskutujte vaši volbu.

Agenda setting: o jakých tématech se píše?

Podle teorie *agenda setting* (McCombs, Shaw 1972) (česky nastolování agendy) mají na obraz, který si veřejnost utváří o různých tématech, velký vliv média. Ta takzvaně nastolují agendu – o některých tématech, skutečnostech, událostech píší, respektive mluví. Jiná naopak zůstávají opomíjena. To má následně vliv i na to, čím se zabývá veřejnost – o čem se mluví, o čem lidé přemýšlejí a jakou důležitost různým událostem a tématům přikládají.

V případě migrace se například v médiích často dozvídáme o kriminálních činech, které cizinci spáchali. Ukázala to například analýza společnosti NEWTON Media (obr. 2), která se zaměřila na stereotypní atributy národnostních skupin žijících v Česku[5]. Konkrétně se přitom zaměřila na Albánce, Vietnamce a Ukrajince. *„V českých médiích se píše o vybraných skupinách zejména v problematických kontextech. Pozitivních informací je málo. Cizinci – vybrané národnostní skupiny jsou vykreslovány zejména v kontextech, kdy se pohybují na hranici nebo za hranicí legálního, normálního a běžného. Podporuje se tím stereotypní obraz neznámého a potenciálně nebezpečného cizince,"*[6] zní závěry analýzy.

5 Hejhalová, I. (2013): *Od trhovce k vietnamské pěstírně marihuany.* Mediainfo.cz. Zdroj: http://www.mediainfo.cz/clanky/od-trhovce-k-vietnamske-pestirne-marihuany/

6 Hejhalová, I. (2013): *Od trhovce k vietnamské pěstírně marihuany.* Mediainfo.cz. Zdroj: http://www.mediainfo.cz/clanky/od-trhovce-k-vietnamske-pestirne-marihuany/

Zdroj: Hejhalová, I. (2013): *Od trhovce k vietnamské pěstírně marihuany.* Mediainfo.cz.
Zdroj: http://www.mediainfo.cz/clanky/od-trhovce-k-vietnamske-pestirne-marihuany/

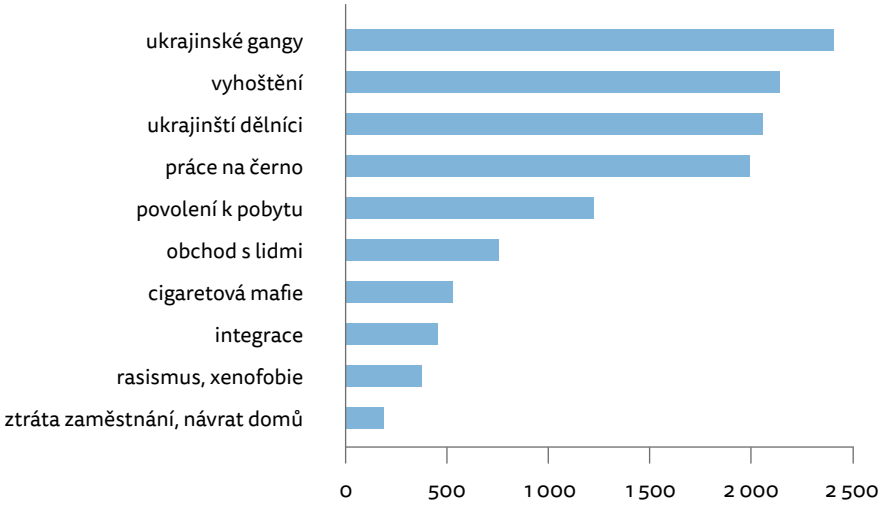

Obr. 3: Nejčastější kontext medializace Ukrajinců (2000–2013)

Převaha těchto negativních zpráv a téměř nulový počet pozitivních v nás může vzbuzovat dojem, že většina cizinců jsou zločinci, i když ve skutečnosti tomu tak samozřejmě není. Bylo by velmi zkreslené si myslet, že každý Vietnamec je pěstitel marihuany či podvodný prodejce nebo že každý Rus je mafián. I když právě k takovýmto zavádějícím představám média kvůli výběru zpráv často svádějí.

Poměrně často se také setkáváme s příklady špatné integrace cizinců. Z toho mohou vznikat katastrofální představy o „divokých ghettech", v nichž se migranti sdružují. Naopak opomíjeny zůstávají pozitivní zprávy o úspěšné integraci a prospěšnosti, kterou migranti mají pro českou společnost. To je z části dáno logikou práce novinářů, podle které jsou atraktivním tématem pro média spíše překvapivé, negativní, někdy až šokující události. Už legendární novinářské přirovnání říká, že zprávou není to, že pes pokousal svého pána, ale že pán pokousal svého psa. Přednost tedy dostávají zpravidla neočekávaná, šokující a ve velké míře také negativní sdělení.

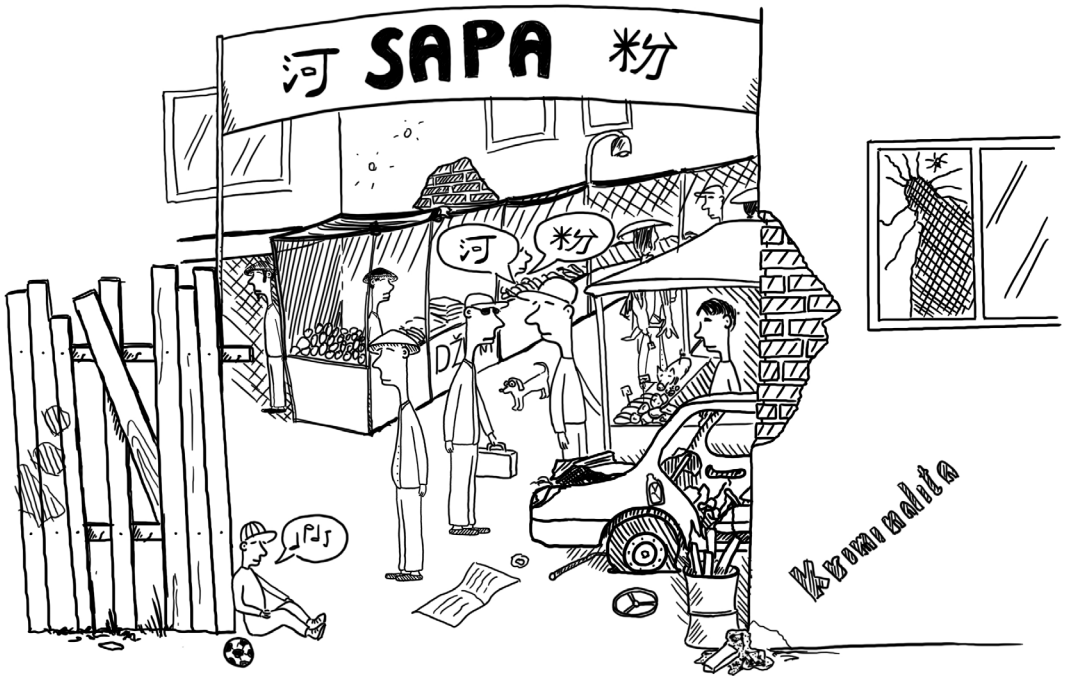

Nebezpečná je i tendence prezentování zpráv ve shodě s existujícím stereotypem. Projevuje se tím, že obsah zpráv je modifikován nebo se raději vůbec neprezentuje, aby nebyli konzumenti médií přinuceni k nepříjemné konfrontaci s existujícím stereotypem. Takové referování potvrzuje v recipientech získané vědění o světě a jeho rozdělení. V tomto případě je tedy naopak dobré, když se objeví zpráva, která tento „pořádek ve světě" zpochybní, i když je u veřejnosti často vnímána negativně.

Ukázky novinových titulků: migranti a kriminalita:

„U hranic už trpaslíci nefrčí. ***Trhovci*** *vaří pro Němce drogy"* (idnes.cz, 4. 1. 2014)

*„***Turek** *údajně znásilnil dívku na toaletě přeplněné hospody"*
(Strakonický deník, 11. 1. 2014)

„Vrchní soud vrátil do Zlína údajný útok ***Mongola*** *nožem na ochranku"*
(deník.cz, 17. 12. 2013)

Problematické je také to, že ve většině případů, kdy se referuje o migraci, nedostávají dostatečný prostor samotní migranti. Už vůbec nabývá zvykem, aby jim byl dán prostor vyjadřovat se i k nemigračním tématům – například k dění na komunální úrovni v obci, kde bydlí. Mnoho lidí tak ani nenapadne, že by něco takového jako hlas migrantů mohlo také veřejně zaznít.

Novináři by si měli uvědomovat, že výběr témat a důležitost, kterou jim média dodají – například tím, kolikrát o tématu napíšou, na jak atraktivní místo v novinách ho umístí apod., má vliv na to, o čem a jak lidé přemýšlejí a mluví. Měli by se tak zamyslet například nad tím, zda referováním o mnohdy i marginálních kriminálních činech ve spojitosti s migranty a opomíjením všech ostatních aspektů života migrantů nepřispívají k pokroucenému obrazu migrace v Česku.

Cvičení 4:

1) Podle čeho podle vás média vybírají zprávy, které uveřejní?
2) Znáte koncept takzvaných „news values"?
3) Co podle „news values" umožní, že se z události stane zpráva?
4) Co si myslíte o těchto měřítkách, podle kterých novináři postupují?
5) Nesou v sobě i nějaká rizika?

Diskurs: jak se o migraci píše?

Pevnost Evropa, záplava nebo vlna uprchlíků a nekontrolovatelný proud migrace – výrazy, které často čteme a slyšíme v médiích v souvislosti s migrací. Migranti jsou vykreslováni jako hrozba, které musíme „my" – Evropani, Češi – čelit. Je nutné si chránit naše území před nájezdem „nepřátelských hord". I když si to nemusíme uvědomovat, podobné metafory a ilustrace významně formují pohled, který si na cizince i migraci obecně vytváříme. Záleží totiž nejen na tom, **o čem** v souvislosti s migrací novináři píšou, ale také na tom, **jak** o ní píšou.

Často se můžeme setkat s rozdělením na „my" – Evropané, Češi – a „oni" – nepřizpůsobiví migranti; cizinci, kteří nám berou práci; zahraniční mafie a podobně. Takový diskurs vede znovu a znovu místo k potřebné integraci migrantů do společnosti k jejich dalšímu vyčleňování. Propast mezi „my" a „oni" se stále prohlubuje.

Utvrzujeme se v pozitivní sebeprezentaci – my jsme ti poctivě pracující, správní Češi, naše evropská kultura je ta nejlepší, musíme si ji bránit. Na druhé straně jsou tady „ti druzí" – cizinci, kteří chtějí zaplavit Evropu a zneužít náš bohatý sociální systém.

Pokud v médiích převažuje podobný diskurs, který zobrazuje migranty jako hrozbu, jako něco odlišného, jako něco, co nás ohrožuje, může to vést k tomu, že si mnoho lidí utvoří pohled na migraci právě jen na základě odstrašujícího zobrazení. Migraci pak můžeme vnímat jako něco velmi negativního, z čeho můžeme mít dokonce strach.

Cvičení 5:

1) Přečtěte si článek pojednávající o migraci publikovaný v českých médiích, zatrhejte použité metafory a rozřaďte je do kategorií.
2) V jakých kategoriích a pomocí jakých metafor jsou cizinci nejčastěji zobrazováni?

Pokud se zaměříme na způsoby, kterými jsou migranti v českých, ale i světových médiích nejčastěji zobrazováni, nalezneme několik základních kategorií. Mezi ně patří:

- Migranti jako bezpečnostní hrozba
- Migranti jako pracovní síla
- Migranti jako oběť
- Migranti jako exotický prvek

Podívejme se nyní na tyto čtyři kategorie podrobněji.

Migranti jako bezpečnostní hrozba:

Jak už jsme zmiňovali výše, důležitou roli hrají v diskursu metafory. Při popisu migrace se často setkáváme s **metaforami přírodních katastrof**. Migranti jsou v nich přirovnáni k záplavám, vlnám, lavinám. Taková slova v lidech vyvolávají nepříjemné pocity, se kterými máme přírodní katastrofy spojeny. Vytváří v nás obraz něčeho, čemu je potřeba se bránit, proti čemu je potřeba postavit hráz.

Zároveň takový diskurs podporuje pohled na migranty jako na homogenní masu. Nezdůrazňuje, že se jedná o jednotlivce s rozličnými motivy k migraci, s různými životními osudy a plány. Neukazuje, že někteří z nich prchají před válkou, jiní před nesvobodou ve své zemi, nebo že se například chtějí připojit ke svým rodinám, které odešly ze země původu už dříve.

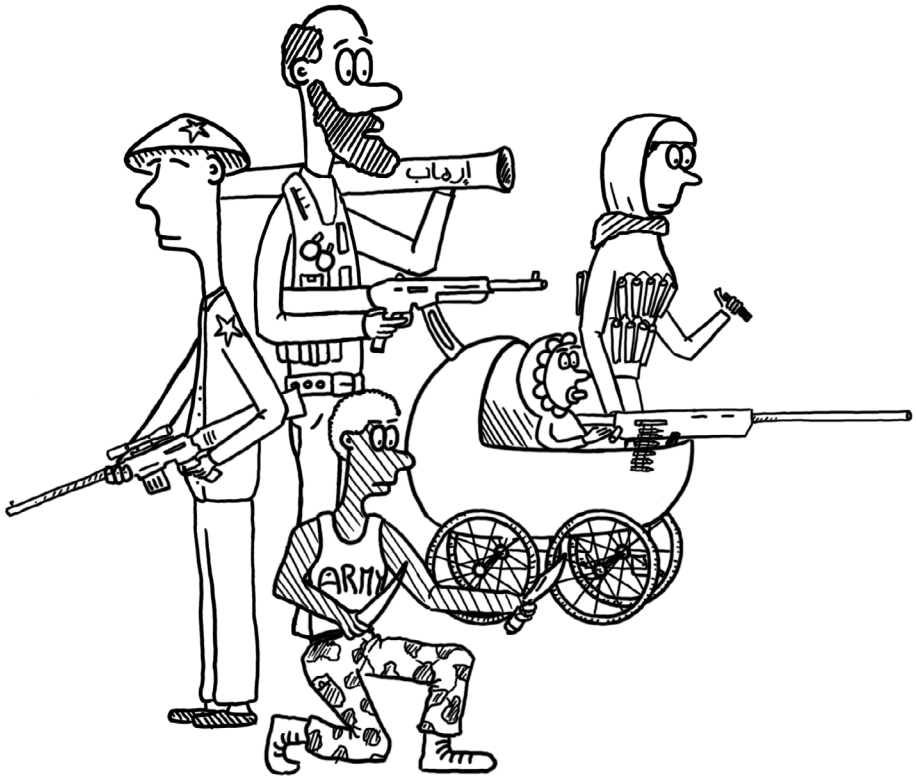

Ukázky novinových titulků: metafory přírodních katastrof:

*„Bulhaři staví **hráz** proti syrským uprchlíkům“* (ct24.cz, 29. 11. 2013)

*„Bulharsku prý nabídlo pomoc s **uprchlickou vlnou** mimo jiné Česko“* (ceskenoviny.cz, 18. 10. 2013)

*„**Hordy uprchlíků zaplavují** Evropu, někde je vítají“* (EuroZprávy.cz, 13. 10. 2013)

*„EU se bojí nové **vlny uprchlíků** ze Sýrie“* (E15, 10. 10. 2013)

*„EU jedná o **přílivu uprchlíků** ze severní Afriky“* (Aktuálně.cz, 24. 2. 2011)

*„Syrští **uprchlíci zaplavili** turecká města při hranicích se Sýrií. Místním se to moc nelíbí“* (Čro, 12. 9. 2013)

*„Další **VLNA UPRCHLÍKŮ** z Tuniska **zaplavuje** Itálii“* (tn.cz, 7. 3. 2013)

Migranti jako pracovní síla:

„Češi se zlobí: Cizinci nám berou práci“ (novinky.cz, 30. 4. 2013)

Tento titulek jasně vystihuje, jaký je další běžný pohled na migranty: **cizinci jako pracovní síla**. A to buď v pozitivním slova smyslu – „alespoň nám pomohou s pracemi, do kterých se nám moc nechce“ – nebo naopak jako něco negativního – „berou Čechům práci“.

Paradoxně na migranty míří i opačná výtka – „cizinci nepracují a jen zneužívají sociální dávky“. Dochází zde tedy k určitému paradoxu. Berou cizinci Čechům práci, nebo naopak zneužívají sociální systém?

S podobným diskursem se přitom nesetkáme jen v českém prostředí. Na konci roku 2013 britská média varovala před „hordami“ Rumunů a Bulharů, kteří do země přijdou poté, co padnou omezení pracovního trhu v EU v lednu následujícího roku.

Ukázky novinových titulků: ze zahraničních médií:

„***Benefits Britain here we come! Fears as migrant flood*** *begins*“ (Express, 1. 1. 2014)
perex **k článku:** *„BRITAIN will today be hit by the first wave of Romanian and Bulgarian migrants keen to take advantage of our generous taxpayer-funded benefits.“*

O úzkostném očekávání „hord přistěhovalců“ informovala i česká média: *„Při přistání letadla z Rumunska 1. ledna se na letišti v Lutonu shromáždil houf novinářů, kteří doufali, že získají zprávu o hordách přistěhovalců mířících do země, aby si našli práci a možná i zneužili místní sociální systém.“* (Británie se bála přílivu migrantů zbytečně. Z jediného Rumuna je hvězda, idnes.cz, 6. 1. 2013)

Jak to vše ale nakonec dopadlo? Do Spojeného království nepřiletěly na začátku ledna tisíce nových Rumunů a Bulharů, jak média strašila. Žádná **„migrační tsunami“,** kterou vykreslovala v katastrofických barvách některá média, zemi nezaplavila. Oficiální statistiky zveřejněné v květnu 2014 naopak ukázaly, že za první čtvrtletí roku 2014 poklesl počet Rumunů a Bulharů pracujících ve Spojeném království o 4 tisíce ve srovnání s posledními třemi měsíci předchozího roku.[7] Podle odhadů organizace Migration Watch dojde v roce 2014 k nárůstu počtu imigrantů z těchto dvou států o 50 tisíc.[8] Což je číslo nesrovnatelně menší, než které uváděly některé politické strany a média. Ta veřejnost strašila předpověďmi, že do země přijdou statisíce nebo dokonce miliony migrantů z těchto dvou zemí. Nicméně obavy, které u veřejnosti novinové zprávy na konci minulého roku vyvolaly, mohou v lidech přetrvat, i když se nakonec ukázaly jako nepodložené.

Migranti jako oběť:

Na druhou stranu se ale setkáváme i s tím, že jsou migranti zobrazování jako oběť. A to často pasivní. Příkladem mohou být články o pracovním vykořisťováni migrantů: **Ukrajinku čekal v Česku šok, „vysvobodila“ ji až policie** (Mladá fronta DNES, 6. 12. 2013).

V letech 2012 až 2013 získal velkou mediální pozornost příběh Ukrajinky Anastazie Hagenové, která získala od médií přezdívku „pornomáma“ – vzhledem ke své minulosti v českém pornoprů-

7 *Romanian and Bulgarian migration: Dip in workers coming to UK.* Zdroj: http://www.bbc.com/news/uk-27407126

8 *Migration Watch UK, Briefing Paper 4.17, Immigration from Romania and Bulgaria,* Zdroj: http://www.migrationwatchuk.org/briefing-paper/4.17

myslu. Titulky, které se objevovaly souvislosti s jejím případem, hlásaly **Pornomáma Anastázie je zdrcená! Musí se vrátit na Ukrajinu, kde ji nejspíše zavřou** (tn.cz, 31. 7. 2013) nebo **Pornomáma čeká v Česku na azyl, z domova ji vyhnal papaláš** (Lidovky.cz, 27. 10. 2012). Žadatelku o azyl stavěly články do pozice oběti. To podporovaly i fotografie této drobné, pohledné ženy, která s cílem upozornit na svůj případ protestovala před českým parlamentem polonahá.

Migranti jako exotický prvek:

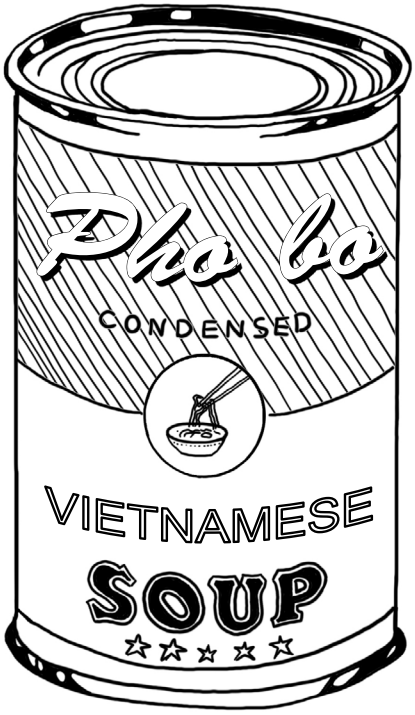

V médiích se můžeme setkat i s přístupem, kdy jsou migranti zobrazováni jako **exotický prvek** české společnosti. Reportáže upozorňují například na zahraniční kuchyni s neznámými pokrmy nebo na slavení netradičních svátků.

Na jednu stranu je pozitivní, že média vykreslují tuto různorodost a ukazují, že ne každý obyvatel Česka obědvá svíčkovou omáčku s knedlíky a slaví Nový rok 1. ledna. Na druhou stranu je ale zavádějící i to, pokud migranti dostanou v médiích prostor pouze ve spojitosti s exotickými jídly a netradičními svátky. Proč by se nemohli vyjadřovat například v anketách k běžným událostem, na které mohou mít různé názory?

Ukázky novinových titulků: exotičtí migranti:

Vietnamci oslavili rok Koně. Bude rychlý a přátelský (Táborský deník, 1. 2. 2014)

Začal rok Buvola, Vietnamci v Česku se ho bojí (Aktuálně.cz, 22. 1. 2009)

V Praze přibývá restaurací s autentickou vietnamskou kuchyní (idnes.cz, 10. 11. 2013)

Jak by se tedy mělo psát o migraci?

Pokud novináři zpracovávají téma migrace, je potřeba, aby mysleli nejen na to, jaká témata si vybírají, ale také na to, jakým způsobem o nich píšou. Na výsledném vyznění příspěvku a jeho vlivu čtenáře má velký podíl i to, jaká slova vyberou, jaké metafory použijí. Lidé si utvářejí, byť nevědomě, obraz migrantů z velké části právě na základě mediálního diskursu. Je tedy zodpovědností novinářů neopakovat stereotypy, nepodporovat prohlubování propasti mezi „my“ a „oni“, ale naopak se zamyslet nad vlastním diskursem tak, aby přispíval k integraci migrantů do společnosti.

K tomu dopomáhá mimo jiné to, když se vyhnou používání metafor přírodních katastrof nebo zobrazování migrantů pouze jako hrozby, pracovní síly, oběti či exotického prvku společnosti. Místo nerozeznatelné masy cizinců je potřebnější zobrazit jednotlivce, kteří mají své klady i zápory a různé životní osudy jako každý jiný.

Stejně jako u jiných témat, které novinář zpracovává, je nutné myslet především na vyváženost a snahu dát prostor všem stranám. Zároveň není nutné migranty idealizovat a problémy, které jsou spojeny s některými prvky migrace, bagatelizovat. Vždy je ale potřeba pamatovat na to, že téma migrace je snadno zneužitelné, ať už vědomě či nevědomě. Je proto potřeba umět pracovat se zdroji, rozlišovat, odkud informace pochází a jakou motivaci měl ten, kdo ji novináři poskytl.

SLOVNÍK

Opravdu známe a používáme správná slova?

Cizinec – osoba, která není státním občanem dané země. Český právní řád rozlišuje cizince ze třetích zemí, což jsou lidé pocházející ze zemí, které nejsou součásti Evropské Unie, ani Evropského sdružení volného obchodu (ESVO – občané Švýcarska, Norska, Islandu). Druhou skupinou jsou pak občané členských států Evropské unie, resp. ESVO.

Emigrace – odchod osoby z určitého státu s úmyslem dlouhodobě se usadit v jiném státu.

Imigrace – proces usídlování cizinců na území jiného státu.

Přesídlení – týká se především uprchlíků, kteří nemohou z různých důvodů zůstat v zemi, do které uprchli. Jde o přesunutí a integraci osob do jiné, třetí země.

Neregulérní migrace – překročení hranic cizího státu bez platného oprávnění pro vstup na dané území. V promluvách politiků, ale i v českých médiích se bohužel často setkáváme s nesprávným a škodlivým názvoslovím nelegální migrace/migrant. Toto spojení v sobě ovšem nese silnou konotaci něčeho nezákonného. Implikuje, že migrace je kriminálním činem. Navíc člověk sám o sobě nikdy nemůže být nelegální. Tento princip uznala i Evropská rada. Kromě termínu neregulérní lze také použít spojení migranti bez dokladů nebo neregistrovaní migranti (v angličtině se užívají termíny irregular, undocumented migrant).

Obchodování s lidmi – je především najímání, přepravování, převádění, přechovávání nebo přijímání osob na základě vyhrožování, použití síly či jiných forem nátlaku, pomocí únosu, lži, zneužití moci nebo bezmocnosti osoby, případně poskytování či přijímaní finančních prostředků či jiných výhod k získání souhlasu osoby, která má v moci jinou osobu, s úmyslem tuto osobu zneužívat. Zneužíváním se mimo jiné rozumí využívání jiných osob k prostituci či jiným formám sexuálního zneužívání, nucená práce či služby, otroctví či praktiky podobné otroctví, útisk nebo odjímání orgánů.

Repatriace – dobrovolný návrat do země původu nebo jiného státu, ochotného přijmout cizince. Stát může, je-li to ve veřejném zájmu a při naplnění podmínek stanovených zákonem, nést náklady spojené s dobrovolným návratem cizince.

Sociální, kulturní a ekonomické pojmy, spojené s migrací

Xenofobie – strach z neznámého, nedůvěra, odmítání a nepřátelství vůči všemu cizímu. Velice často je spojeno s předsudky vůči příslušníkům jiné skupiny.

Rasizmus – ideologický konstrukt, který přiřazuje určité rase a/nebo určité etnické/náboženské aj. skupině nadřazenou pozici vůči ostatním. Touto ideologií pak daná skupina ospravedlňuje násilí nebo bezpráví na druhých.

Multikulturalismus – termín multikulturalismus se užívá v různých významových odstínech, představuje i celou vědeckou teorii, která se zabývá různými aspekty sociokulturní diverzity. Někdy multikulturalismus označuje fakt aktuální společenské rozmanitosti, nejčastěji se ale s tímto pojmem setkáme jako s termínem definujícím společenský cíl. Pak vyjadřuje úsilí o vytvoření pluralitní společnosti zahrnující množství odlišných sociokulturních skupin. Soužití je založeno na principech tolerance, respektu, dialogu

a konstruktivní spolupráce. Důležitou složkou a nástrojem multikulturalismu je interkulturní výchova.

Diskriminace – rozlišování lidí na základě příslušnosti k určité obecné skupině (etnické, náboženské, politické, věkové, genderové atd.) bez ohledu na schopnosti konkrétního jedince a s tím spojené upírání práv tomuto jedinci, omezování jeho/jejích šancí na uplatnění apod. Negativní diskriminace vychází často z předsudků a může být projevem rasizmu. Pozitivní diskriminace naopak usiluje o narovnání šancí ve společnosti úmyslným upřednostňováním příslušníka znevýhodněné skupiny.

Identita – může být chápaná jako totožnost. Každý jedinec si vytváří identitu aktivně na základě sebereflexe a ve vztahu k druhým. Identita není nějakou pevnou a trvalou esencí „já", ale průběžně se posouvajícím popisem nás samotných. Je vždy mnohorozměrná a nestabilní.

Etnicita – kulturní konstrukt, označující skupiny lidí sdílejících společné hodnoty, normy, artefakty i praktiky a kulturní hranice mezi nimi; tyto skupiny se tak samy vnímají i jsou ostatními vnímány. Bývá součástí identity, přičemž důraz klade na dějiny, jazyk a kulturu. Prakticky ve všech společnostech jsou etnické odlišnosti spojeny s mocenskými a majetkovými rozdíly.

Národnost – příslušnost osoby k určitému národu. Určovat národnost člověka lze od jeho narození, a to podle toho, jaké národnosti jsou jeho rodiče nebo v jaké oblasti nebo státě se narodil nebo žil od narození. Národnost je v průběhu života neměnná na rozdíl od státní příslušnosti, kterou lze získat sňatkem s osobou jiné národnosti nebo imigrací do cílového státu. Nikdo (na rozdíl od státní příslušnosti) nemůže mít dvě národnosti.

Integrace – oboustranný proces adaptace cizinců i většinové společnosti. Z pohledu imigranta vyžaduje tento přístup ochotu přizpůsobení se základním pravidlům hostitelské společnosti, z pohledu této společnosti pak zase ochotu ponechat dostatek prostoru pro projevy „menšinové" kultury. Na rozdíl od asimilace je integrace procesem, při kterém se obě strany vstupující do vzájemného kontaktu něčeho vzdávají, aby zároveň něco získaly.

Asimilace – přizpůsobení jedné, zpravidla minoritní etnické či sociální skupiny většinové společnosti a absorbování její kulturou. V problematice imigračních politik se jedná o snahu o plné zapojení do majoritní společnosti, ovšem na úkor ztráty například mateřského jazyka či jiných specifických kulturně-sociálních aspektů života.

Segregace – oddělování nebo izolace skupin obyvatelstva na základě socioekonomických, etnických a/nebo kulturních charakteristik.

Marginalizace – vytlačování etických sociálních nebo kulturních skupin na okrajové společenské postavení.

Migrační průmysl – označení pro zprostředkující instituce, které usnadňují, podporují a povzbuzují pohyb lidí. Účastníci „migračního průmyslu" mají velký zájem na tom, aby mezinárodní migrace pokračovala a hrají důležitou roli v přesvědčování „potenciálních" migrantů o přínosech migrace. Do těchto institucí jsou zahrnuté personální a cestovní agentury, dopravní operátoři, právní a poradenské firmy a mnoho dalších.

Klientský systém – zažité označení systému zprostředkování volných pracovních míst migrantům z Ukrajiny. „Klientem" je vlastně zprostředkovatel, který zajišťuje ostatním migrantům komplexní služby – nejen práci, ale i ubytování, úřední doklady, potřebná povolení, překlady atd. A za to vše si od migranta bere část jeho platu, často nemalou.

V rámci tohoto systému bylo zaznamenáno mnoho příkladů neprodlužování pracovních povolení a jednání hraničí s pracovním vykořisťováním či související s organizovaným zločinem.

Remitence – transfer peněz nebo zboží od migrantů, kteří pobývají v zahraničí. Světová Banka navíc zahrnuje do remitence nejenom osobní převod peněz, ale také výdělek sezonních zahraničních pracovníků a akumulované bohatství/ majetek migrantů, kteří se vracejí do země původu. Remitence se považují za jeden z největších finančních toků do rozvojových států.

Pojmy, spojené se zemí

Tranzitní země – země, přes kterou migrant projíždí na cestě do cílové země.

Cílová země – země, která je konečnou destinaci migrantů.

Právní pojmy

Krátkodobý pobyt – pobyt na území cizí země do 90 dnů. Aktuálně je možný takový pobyt buď na základě bezvízového styku nebo s tzv. schengenským vízem, platným po celém Schengenském prostoru.

Dlouhodobý pobyt – pobyt na území cizí země delší než šest měsíců. Dlouhodobý pobyt je určen primárně pro cizince ze třetích zemí, kteří plánují na území České republiky pobývat dlouhodobě za účelem studia, zaměstnávání, podnikání nebo sloučení rodiny aj. Pravidelně (obvykle ročně) se pak musí obnovovat (se všemi potřebnými dokumenty). Nezakládá právo k sociálním právům jako je přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění, k státním sociálním dávkám apod.

Trvalý pobyt – právo poskytnuté orgány hostitelského státu cizím státním příslušníkům – žít a pracovat na jeho území na trvalé (neomezené nebo neurčité) bázi a požívat téměř shodných práv (kromě volebního pravá) jako jeho občané. Státní příslušník třetí země může požádat o trvalý pobyt po pěti letech nepřetržitého pobytu na území (studenti až po 10 letech), nebo po dvou letech nepřetržitého přechodného pobytu na území, pokud je nejméně jeden rok rodinným příslušníkem státního občana ČR nebo jiného členského států EU, kterému bylo vydáno povolení k trvalému pobytu. Občan EU může požádat o trvalý pobyt po 5 let nepřetržitého přechodného pobytu v České republice. Bez podmínky předchozího nepřetržitého pobytu na území je možné požádat o trvalý pobyt z několika důvodů: z humanitárních; po skončení řízení o mezinárodní ochraně; pokud pobyt cizince je v zájmu ČR; pokud jde o nezletilé nebo zletilé nezaopatřené dítě cizince, který na území pobývá na základě povolení k trvalému pobytu, je-li důvod žádosti společné soužití těchto cizinců. Jednou z podmínek pro získání trvalého pobytu je zkouška z českého jazyka.

Účel pobytu – jedna z podmínek k získání povolení k pobytu v České republice. Neplnění účelu pobytu je častým důvodem ke zrušení či neprodloužení pobytu. Cizinci ze třetích zemí nejčastěji žádají o povolení k dlouhodobému pobytu za těchto účelů: společné rodinné soužití, podnikání, zaměstnání, studium nebo vědecký výzkum.

Změna účelu pobytu – proces vedoucí k přeměně účelu pobytového oprávnění cizince ve státě, kde se zdržuje. Může se například jednat o případ, kdy zákon umožňuje stu-

dentům – cizincům požádat po ukončení studia o změnu ze studentského víza na vízum pracovní.

Zelená karta – Jedná se o povolení k dlouhodobému pobytu pro cizince, kteří disponují kvalifikací, po které je v České republice poptávka. V České republice byly zelené karty zavedeny od roku 2009 kvůli potřebě vytvořit systém zaměstnávání cizinců, kteří by zaplnili volná pracovní místa, která se nedařilo obsadit českými občany nebo občany zemí EU. Od roku 2014 byly zelené karty nahrazeny tzv. zaměstnaneckými kartami.

Zaměstnanecká karta – je novým druhém povolení k dlouhodobému pobytu na území ČR, kdy účelem pobytu cizince (delšího než 3 měsíce) je zaměstnání. Zaměstnanecká karta umožnuje pobývat na území ČR a zároveň pracovat na určitém pracovním místě, které je v centrální evidence volných míst pro zaměstnanecké karty. Vydává se na dobu pracovního poměru nebo platnosti povolení k zaměstnání, max. 2 roky. Zaměstnanecká karta nahrazuje vízum k pobytu nad 90 dnů za účelem zaměstnání, povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání a zelenou kartu, které již nejsou vydávány.

Modrá karta – modrá karta je určena pro cizince ze všech zemí mimo EU, kteří chtějí dlouhodobé pobývat a pracovat na území České republiky na pozici vyžadující vysokou kvalifikaci. Jednou z podmínek udělení je absolvování vysokoškolského nebo vyšší odborného vzdělání trvajícího minimálně 3 roky. Další podmínkou je pracovní smlouva s hrubou mzdou, která odpovídá alespoň 1,5 násobku průměrné hrubé roční mzdy v ČR (v roce 2014 byla 38 913,– Kč). Modrá karta spojuje povolení k dlouhodobému pobytu a pracovní povolení na konkrétní pracovní místo. Vydává se minimálně na 1 rok, maximálně na 2 roky. Dvojí/několikeré občanství – současné držení státního občanství dvou nebo více zemí stejnou osobou. V ČR je umožněno zákonem od roku 2014.

Naturalizace, nabytí občanství – získání státního občanství určitého státu jinak než narozením, na základě podání úřední žádosti.

Biometrie – „Biometrické identifikátory" jsou informace, které jsou pro každou osobu biologický unikátní (např. otisky prstů, sken sítnice nebo hlasu). Některé vlády – včetně české – zavedly využívání biometrických dat k lepším bezpečnostním opatřením při vydávání cestovních pasů, víz nebo povolení k pobytu. Cizincům v České republice se vydávají průkazy o povolení k pobytu obsahující biometrické údaje od roku 2011. Jde o povinnou součástí povolení k pobytu vydávanou členskými státy EU pro státní příslušníky třetích zemí.

Mezinárodní ochrana – pojem, který v českém právním řádu zastřešuje institut azylu a doplňkové ochrany.

Doplňková ochrana – povolení k pobytu na území státu udělované na základě jeho vnitrostátních právních pravidel či praxe. V České republice se doplňková ochrana uděluje v případě, když ministerstvo nezjistí v dostatečné míře azylové důvody, ale žadatel prokáže, že by mu v případě návratu do vlasti hrozilo nebezpečí uložení nebo vykonání trestu smrti, mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání atd. Doplňková ochrana je na rozdíl od azylu udělována na dobu určitou a po této době je přezkoumáváno, zda trvají důvody, pro které byla udělena.

Vízum strpění – je druh víza, který se uděluje pouze v mimořádných situacích. Ministerstvo vnitra udělí toto vízum cizinci, kterému brání ve vycestování z České republiky překážka na jeho vůli nezávislá nebo který byl svědkem nebo poškozeným v trestním řízení. Dále toto vízum bude uděleno cizinci, který podal žalobu proti rozhodnutí Minis-

terstva vnitra, kterým mu byla zrušena platnost víza nad 90 dnů nebo zamítnuta žádost o jeho prodloužení. Vízum strpění se uděluje na dobu max. 6 měsíců.

Neoprávněný vstup – je překročení hranic bez splnění nutných požadavků pro legální vstup do přijímajícího státu.

Příkaz k vyhoštění – správní nebo soudní rozhodnutí, na základě kterého je cizinec/ka povinen/povinna opustit území České republiky.

Deportace – vystěhování cizího státního příslušníka ze svého území do jeho země původu nebo do třetího státu v důsledku odepření vstupu na území nebo zrušení povolení k pobytu.

Detence – zadržení člověka při podezření na porušení platných migračních zákonů dané země do doby, než se podezření potvrdí nebo vyvrátí.

POUŽITÉ ZDROJE

Antropologický slovník. Jaroslav Malina a kolektiv. Brno 2009. ISBN 978-80-7204-560-0

Terminologický slovník MV ČR

Výkladový slovník Migrační terminologie IOM

DOPORUČENÉ ZDROJE

České portály

Program migrace, Člověk v tísni o.p.s. Hlavním cílem Programu migrace organizace Člověk v tísni je poskytovat veřejnosti objektivní informace o migraci v Česku prostřednictvím médií a dalších zdrojů informací, ale také bořit zaběhlé stereotypy o cizincích, a tak přispívat k lepšímu soužití imigrantů a většinové společnosti. < http://www.clovekvtisni.cz/cs/migrace/>

Pracovnice v domácnosti**.** Informační projekt o migrantkách a pro migrantky pracující v českých domácnostech. <http://www.pracovnicevdomacnosti.cz/>

Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR. <http://www.konsorcium-nno.cz/>

Kampaň za zdravotní pojištění migrantů a migrantek. <http://www.konsorcium-nno.cz/zdravotni-pojisteni-migrantu.html>

Cizinci v ČR. Stránky poskytují zásadní dokumenty týkající se migrace a integrace cizinců a také informace pro samotné cizince v České republice. Stránky jsou zaměřeny především na integraci občanů třetích zemí (mimo EU) a jsou spravovány ministerstvy práce a sociálních věcí a vnitra. <http://www.cizinci.cz/>

Český statistický úřad: Cizinci v ČR. ČSÚ pravidelně publikuje aktuální údaje o počtu a národnosti cizinců v ČR, jejich rozmístění v ČR, o azylantech, vzdělávání cizinců, kriminalitě cizinců. <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/cizinci_uvod>

Doma v ČR. Rady pro život cizinců v České republice týkající se pobytu, zaměstnání, podnikání, bydlení, lékařské péče, sociálního zabezpečení, vzdělávání nebo státního občanství v několika jazycích (čeština, angličtina, ruština, ukrajinština, vietnamština, arménština). Správcem stránek je Mezinárodní organizace pro migraci Praha. <http://www.domavcr.cz/>

Inkluzivní škola. Informační portál zaměřený na začleňování žáků-cizinců do českého vzdělávacího systému. Přináší důležité informace a dobré příklady zejména pro školy i rodiče, zároveň slouží jako zdroj informací o migraci, pedagogice a vzdělávání. Je provozován organizací META. <http://www.inkluzivniskola.cz/>

Migrace Online. MigraceOnline publikuje aktuální informace o mezinárodní migraci, a to zejména v podobě studií, článků či rozhovorů. Stránky provozuje Multikulturní centrum Praha. <http://www.migraceonline.cz/>

Multikulturní dialog. Hlavním cílem portálu je vytvoření otevřené platformy především pro subjekty neziskového sektoru a jejich aktivity v oblasti kultury a vzdělávání zaměřené na téma mezikulturního dialogu, které přispívají k řešení cílů migrační a integrační politiky v ČR. <www.mezikulturnidialog.cz>

Media4us**.** Evropský projekt Media for us usiluje o zvýšení povědomí evropské veřejnosti o migraci a migrantech. Mladí migranti ze třetích zemí vyškolení v mediálních dovednostech se vyjadřují k celospolečenským tématům. Projekt realizuje Multikulturní centrum Praha společně s partnery z dalších sedmi evropských zemí. <http://www.media4us.cz/>

Zahraniční portály

Eurostat. Statistický úřad Evropské unie. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

BBC News – Migrant world. Zpravodajský web shromažďující informace z celého světa, týkající se fenoménu migrace. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/talking_point/special/migration/default.stm>

COMPAS, Centre on Migration, Policy & Society. Výzkumné centrum na Oxfordské univerzitě zaměřující se na téma migrace. Kvalitní výzkumy a data používá COMPAS pro informování politiků a k posilování odborné debaty. <http://www.compas.ox.ac.uk/home/welcome/>

European Website on Integration. Web poskytuje informace k integraci cizinců pro politické činitele a nevládní pracovníky. Najdete zde popis agendy EU v souvislosti s integrací, knihovnu s odbornými materiály, základní informace a relevantní odkazy k jednotlivým EU zemím či příklady dobrých praxí. Je spravován generálním direktorátem Evropské komise. <http://ec.europa.eu/ewsi/en/index.cfm>

Forced Migration Online. Stránky poskytují bezprostřední přístup k rozsáhlým zdrojům informací o nucené migraci. Stránky jsou provozovány katedrou mezinárodního rozvoje Oxfordské univerzity. <http://www.forcedmigration.org/>

Inter Press Service. IPS je globální tiskovou agenturou, která se zaměřuje na zprávy ze sociální a ekonomické sféry z perspektivy globálního Jihu. Přináší mimo jiné i zprávy o migrantech a uprchlících. <http://www.forcedmigration.org/>

Migration Information Source. Stránky zveřejňují široké spektrum informací o mezinárodní migraci, odborné analýzy a studie. Portál spravuje think tank Migration Policy Institute. <www.migrationpolicy.org/programs/migration-information-source>

Migrant Integration Policy Index (MIPEX). Web přináší výsledky dlouhodobého projektu MIPEX, který hodnotí a srovnává aktivity vlád v oblasti integrace cizinců napříč EU a dalších zemí (v letech 2004, 2007, 2010). Jedná se o projekt Migration Policy Group a British Council. <http://www.mipex.eu/>

Člověk v tísni, o.p.s.
Šafaříkova 00 120 ;24/635 Praha 2
Česko
tel.: (+420) 222 350 809
web: http://www.clovekvtisni.cz/cs/migrace
www.facebook.com/forum.migrantu
e–mail: migrace@clovekvtisni.cz

Podpořeno grantem z Ministerstva Kultury České republiky.